

Een GAAF jaar

Gezamenlijke aansturing aanpak Feijenoord

Jolanda Jakobs
Nicole Arts
Agnes Cornelissens

Inhoudsopgave

Samenvatting

1. Intro	1
1.1 Indeling en leeswijzer	1
2. GAAF: de achtergronden	3
2.1 Methodische opzet	3
2.2 Gezinnen	3
3. Onderzoeksvragen en onderzoeksactiviteiten	5
3.1 Onderzoeksvragen	5
3.2 Onderzoeksactiviteiten	5
4. De doelgroep: zorgwekkende zorgvermijders?	9
4.1 Literatuur	9
4.2 Interviews	11
4.3 Dossiers	13
4.4 Uitgevallen gezinnen	19
5. Methodische voorwaarden voor GAAF	21
5.1 Vorm en inhoud van de begeleiding	21
5.1.1 <i>Comprehensieve hulp</i>	21
5.1.2 <i>Drang- en dwangcomponenten</i>	26
5.2 Houding en vaardigheden van werkers	27
5.3 Samenwerking in de praktijk	30
5.4 Aansturing evaluatie	32
5.4.1 <i>Centrale aansturing</i>	32
5.4.2 <i>Evaluatie</i>	33
6. GAAF in relatie tot andere voorzieningen	39
6.1 Projecten in Feijenoord/Rotterdam die zich richten op jongeren en overlast	39
6.2 Projecten in Feijenoord/Rotterdam die zich richten op problematische gezinnen	42
7. GAAF en de politie	45
7.1 Antecedenten van jongeren in de aanmeldingsperiode	45
7.2 Antecedenten op gezinsniveau	47

7.3	Veranderingen in het antecedentenpatroon van jongeren en gezinnen	48
8.	Stand van zaken na één jaar - voorlopige conclusies -	53
8.1	De doelgroep van GAAF: kenmerken en ontwikkelingen	53
8.2	Positionering van GAAF in het aanbod in Feijenoord	54
8.3	Effectiviteit na één jaar	56
	<i>8.3.1 Criteria voor effectevaluatie</i>	56
	<i>8.3.2 Effecten van de interventie</i>	56
9.	GAAF: Doorgaan op de ingeslagen weg	59
	Geraadpleegde bronnen	61
	Bijlage 1 – Analyse-instrument	63

Samenvatting

In de Rotterdamse deelgemeente Feijenoord worden veel initiatieven ontplooid om criminaliteit en overlast tegen te gaan. Jeugdoverlast vormt daarbij een van de speerpunten van het beleid. Eind 2003 constateren de jeugdcoördinator van de politie en de stadsmarinier dat er een kleine hardnekkige groep jeugdige overlastveroorzakers blijft. Deze groep valt kennelijk met de reguliere middelen niet te bereiken. Kenmerkend is dat de jongeren uit deze groep vaak opgroeien in problematische gezinnen die op hun beurt weer onderdeel uitmaken van een complexe sociale context. Ondersteuning van de individuele jongeren blijkt weinig effectief wanneer niet het hele gezin wordt 'mee-genomen' in het hulpaanbod.

Deze bevindingen leiden er toe dat in mei 2004 het project GAAF (Gezamenlijke Aansturing Aanpak Feijenoord) van start gaat. Het project richt zich op de intensieve begeleiding van probleemgezinnen waarin één of meer kinderen zich schuldig maken aan overlastgevend en crimineel gedrag.

Het project heeft een experimentele looptijd van twee jaar. Dit rapport beschrijft de stand van zaken na een jaar (mei 2005).

Er worden drie onderzoeksvragen beantwoord:

1. Slaagt GAAF erin om haar doelgroep 'zorgwekkende zorgvermijders' te bereiken?
2. Waarin onderscheidt GAAF zich van de andere projecten die de laatste jaren in Feijenoord van de grond zijn gekomen en die ook ten doel hebben criminaliteit en overlast van jeugdigen terug te dringen?
3. Kunnen er op kwalitatief niveau al effecten worden beschreven van GAAF?

Op verzoek van de projectleiding is de wijze waarop binnen het project de specifieke methodische voorwaarden worden gehanteerd ook onder de loep genomen. Deze methodische voorwaarden zijn de comprehensiviteit en intensiviteit van de werkwijze, de houding en vaardigheden van de gezinswerkers, de contacten met netwerkpartners en de wijze van aansturing, monitoring en evaluatie.

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn vier activiteiten uitgevoerd:

- Interviews met externe deskundigen, medewerkers en projectleiding van GAAF en vier GAAF-gezinnen
- Analyse van de gezinsdossiers van GAAF en van de geregistreerde politiegegevens van de GAAF jongeren en hun directe familieleden
- Deelname aan de teamoverleggen van GAAF
- Projectvergelijking

GAAF-gezinnen

In mei 2005 zijn er 14 gezinnen in begeleiding (geweest) bij GAAF. Van deze groep zijn vier gezinnen uitgevallen. In de beginfase van het project zijn drie gezinnen uitgevallen omdat de afstemming en samenwerking met Jeugdzorg - de verantwoordelijke netwerkpartner – nog niet goed verliep. Om deze problemen in de toekomst te voorkomen, is inmiddels een structurele samenwerking tussen GAAF en Jeugdzorg van de grond gekomen.

Het vierde gezin is uitgevallen omdat de jongeren uit het gezin een strafbaar feit had gepleegd waarvoor hij in hechtenis werd genomen. De gezinssituatie bleek voor het overige stabiel te zijn en GAAF heeft zich teruggetrokken. Geen enkel gezin is gestopt omdat het gedemotiveerd of onbegeleidbaar bleek. Dit is opmerkelijk omdat uit het onderzoek blijkt dat GAAF haar doelgroep - meervoudig problematische gezinnen waarin het delinquente gedrag van minstens één kind aanleiding geeft tot zorg - bereikt.

De gezinnen kenmerken zich door veel opvoedingsproblematiek, problemen in de relationele sfeer en delinquent gedrag. De GAAF-jongeren kenmerken zich bovendien nog door veel problemen op het gebied van onderwijs en scholing, daarnaast hebben zij allemaal politiecontacten. Uit de achtergrondgegevens blijkt dat in meer dan de helft van de gezinnen, de kinderen niet opgroeien bij beide biologische ouders, maar met stiefouders of in een éénoudergezin. Alle gezinnen zijn van allochtone afkomst: Marokkaans, Antilliaans, Surinaams en Joegoslavisch.

Een ander beoogd kenmerk van de GAAF-doelgroep is de lange hulpverleningsgeschiedenis en mede daardoor de onbereikbaarheid voor de hulpverlening. Met betrekking tot de hulpverleningsgeschiedenis van het gezin valt uitsluitend iets te zeggen over een periode van twee jaar voor aanmelding bij GAAF. In negen van de tien begeleide gezinnen is in deze periode sprake geweest van hulpverleningscontacten. Over hulpverleningscontacten uit een verder verleden is geen dossierinformatie beschikbaar. Ook de interviews met de gezinnen leveren geen betrouwbare informatie op. In de toekomst zou – desgewenst - informatie hierover via de DOSA-regisseur of de voorpostfunctionaris van het Bureau Jeugdzorg kunnen worden verkregen.

GAAF in relatie tot overige voorzieningen in Feijenoord

In het onderzoek is GAAF qua doelgroep, doelstelling en methodische kenmerken afgezet tegen 17 andere projecten en aanpakken die zich richten op gezinnen en jongeren met problematisch gedrag. Opvallend is daarbij de overeenkomst in doelstelling. Bij jeugdigen richten vrijwel alle projecten zich op jongeren met politiecontacten die dreigen 'af te glijden' en daarbij ook nog problemen hebben op het gebied van onderwijs, werk en vrije tijd. Bij de gezinsgerichte projecten is meer variëteit in doelstelling met betrekking tot leeftijd en ernst van de problematiek. Vergelijking geeft aan dat vrijwel alle projecten zich richten op één of twee afzonderlijke elementen van de problematiek (zoals school en werk, school en vrije tijd, opvoedingsproblematiek). De meeste aan-

pakken en projecten hebben bovendien een kortere looptijd. GAAF kenmerkt zich als enige door integraal, intensief, langlopend en outreachend te werken. In deze zin vormt GAAF dus een aanvulling op het huidige aanbod.

Methodische voorwaarden van GAAF

Projecten als GAAF, die een intensieve, integrale en outreachende gezinsbegeleiding beogen, dienen te voldoen aan een aantal randvoorwaarden. Over deze voorwaarden zijn de geïnterviewden en de dossiers geconsulteerd.

De voorwaarden passeren hier de revue:

De *comprehensiviteit* van GAAF komt tot uitdrukking in de qua tijd flexibele, langdurige en outreachende werkwijze. De GAAF-werkers beschikken over een breed scala van interventietechnieken zoals bemiddeling, belangenbehartiging, coördinatie, praktische hulp, advisering en gedragsmatige interventies. Deze interventies vinden op vrijwel alle leefgebieden plaats. Of voor het realiseren van werkdoelen door middel van interventies ook wordt gewerkt op meerdere leefgebieden tegelijk (bijvoorbeeld thuis en op school of thuis en op straat) valt uit de dossiers niet te destilleren. Dit is een aandachtspunt voor het komende jaar.

Ten aanzien van *de houding en vaardigheden* van de werkers wordt de gemixte samenstelling van het team qua etniciteit, ervaring en vaardigheden als voorwaarde geschetst. Aan deze voorwaarde is in het eerst jaar GAAF ook voldaan. Daarnaast wordt gewezen op eigenschappen van de GAAF-werkers als vasthoudendheid, optimisme, zelfverzekerdheid en gestructureerd werken. De geïnterviewden zien ook deze eigenschappen terug in het GAAF-team.

Om een sluitende aanpak te creëren voor deze jongeren en gezinnen met complexe problematiek is *samenwerking* en een bundeling van expertise noodzakelijk. Er zijn korte lijnen met belangrijke partners, zoals onderwijsinstellingen en politie. De samenwerking en het inzetten van expertise van netwerkpartners kan echter in de praktijk nog een impuls gebruiken omdat deze nu nog incidenteel is en (te) sterk afhankelijk is van de individuele gezinsbegeleider.

De *aansturing* van het project door de projectleiding heeft een tweeledig doel:

- Ondersteuning en professionalisering van de gezinswerkers
- Handhaven en bewaken van de methodische structuur

De organisatiestructuur en de methodische structuur bieden houvast in de chaotische dagelijkse situatie van de begeleiding van deze specifieke doelgroep. Daarnaast biedt het een garantie voor de kwaliteit van het werk.

Effectiviteit

Om de vraag naar mogelijke effectiviteit van GAAF te beantwoorden zijn twee wegen bewandeld. Enerzijds is geïnventariseerd wat de mogelijke succesfactoren zijn voor

GAAF en aan de ander kant is gekeken of er al effecten zijn op te tekenen aan de hand van de dossiers, de geregistreerde politiegegevens en de interviews.

In de interviews is met alle betrokkenen ingegaan op de vraag welke criteria bepalen of de begeleiding van GAAF al dan niet succesvol is geweest. Daarbij komen de volgende tien zaken aan de orde:

1. afname van het aantal politiecontacten
2. verbetering van schoolprestaties en schoolbezoek
3. verbetering in (kansen op) werk
4. verbetering in de vrije tijdsbesteding
5. verbetering in de gezinsomstandigheden
6. acceptatie van en coöperatie met hulpverleningsinstellingen
7. vermindering problematisch gedrag van zowel de jongere als het gezin
8. toename/instellen toezicht van de ouders
9. realiseren van de door GAAF (en de gezinnen) gestelde werkdoelen
10. de mate waarin gezinnen zelf vinden dat hun positie is verbeterd

Alleen het eerste criterium, de afname van het aantal politiecontacten, is kwantitatief geanalyseerd. Met de nodige slagen om de arm (korte looptijd van het project en experimentele opbouw, kleine groep respondenten, verschil in peilperiode, nog geen afgeronde gezinsdossiers) zien we een positieve ontwikkeling bij enkele jongeren. Er is een lichte afname in zowel de frequentie als in de ernst van de delicten. Door middel van herhaling van het recidiveonderzoek kan in de toekomst meer licht worden geworpen op de betrouwbaarheid van deze eerste meting.¹

Ten aanzien van de overige criteria moet, om dezelfde redenen als hierboven staan, voor een kwalitatieve benadering worden gekozen.

Uit de dossiers en interviews blijkt dat de deskundigen positieve effecten verwachten van GAAF. De politie ervaart dat GAAF-gezinnen merkbaar minder aandacht vragen. De gezinnen zelf zijn zeer te spreken over de begeleiding door GAAF. In de gezinnen die al langer begeleid worden, blijken de opvoedingssituatie in het gezin, de onderwijs-situatie van de kinderen en de psychische klachten en zelfredzaamheid van de moeders verbeterd.

Onder het motto: 'Doorgaan op de ingeslagen weg' worden in het laatste hoofdstuk nog enkele aanbevelingen gedaan ten aanzien van intake, dossiervorming en interventies.

¹. DSO overweegt om in februari 2006 de recidivemeting te herhalen.

1. Intro

In de Rotterdamse deelgemeente Feijenoord vormt de bestrijding van jeugdoverlast een van de speerpunten van het veiligheidsbeleid. Dat dit niet ten onrechte is, blijkt onder andere uit de veiligheidsindex (2005). Uit de index valt af te lezen dat overlast van groepen jongeren door de bewoners van Feijenoord als het grootste buurtprobleem wordt beschouwd. In negatieve zin scoort de jeugdproblematiek al enkele jaren hoog op deze index, daarom is veel geïnvesteerd in activiteiten en projecten om jongeren in het spoor te houden of weer in het spoor te krijgen. De deelgemeente streeft naar een sluitende aanpak met als doel dat geen enkele jongere buiten de boot valt als het gaat om werk, onderwijs en hulpverlening.

Ondanks alle initiatieven en inspanningen constateren de jeugdcoördinator van de politie en de stadsmarinier eind 2003 dat er een kleine hardnekkige groep jeugdige overlastveroorzakers blijft. Deze groep valt kennelijk met de reguliere middelen niet te bereiken. Kenmerkend is dat de jongeren uit deze groep vaak opgroeien in problematische gezinnen die op hun beurt weer onderdeel uitmaken van een complexe sociale context. Ondersteuning van de individuele jongeren blijkt weinig effectief wanneer niet het hele gezin wordt 'meegenomen' in het hulpaanbod.

Deze bevindingen leiden er toe dat in mei 2004 het project GAAF (Gezamenlijke Aansturing Aanpak Feijenoord) van start gaat. Een project dat zich bezig zal gaan houden met intensieve begeleiding van probleemgezinnen waarbinnen één of meer kinderen zich schuldig maken aan overlastgevend en crimineel gedrag.

GAAF is een samenwerkingsverband van het Bureau Stadsmarinier en de Dienst Stedelijk Onderwijs/Stedelijk Instrument Sluitende Aanpak (DSO/SISA). In 2005 is het Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport als derde financier ingestapt.

In deze rapportage doet Advies- en onderzoeksgroep Beke verslag van het eerste jaar van GAAF. Aandacht zal worden besteed aan de doelgroep van GAAF, de positionering in de deelgemeente en de bereikte resultaten.

1.1 Indeling en leeswijzer

Om een indruk te krijgen van het project zal de methodische opzet en organisatie van GAAF in het volgende hoofdstuk kort worden beschreven. Voor organisatorische en uitgebreide methodische informatie wordt verwezen naar het in april 2005 verschenen jaarverslag van GAAF (Paulides, 2005).

In hoofdstuk drie worden de onderzoeksoopzet en de onderzoeksvragen beschreven. In hoofdstuk vier wordt uitgebreid ingegaan op de doelgroep van GAAF. Hoofdstuk vijf behandelt de methodische voorwaarden waaraan een intensief gezinsproject als GAAF moet voldoen. In hoofdstuk zes wordt bekeken of GAAF toegevoegde waarde heeft wanneer het project wordt afgezet tegen de bestaande initiatieven en voorzieningen. Het zevende hoofdstuk gaat in op de relatie van GAAF-jongeren en GAAF-gezinnen met de politie. Hoofdstuk acht moet beschouwd worden als concluderend hoofdstuk

met de stand van zaken na één jaar GAAF. Daarbij wordt ook ingezoomd op de voorwaarden voor intensieve gezinsbegeleidingen en de vraag welke criteria een rol moeten spelen in een effectevaluatie. In het laatste en negende hoofdstuk worden de aanbevelingen op een rij gezet.

De lezer met weinig tijd wordt geadviseerd de samenvatting te lezen en hoofdstuk acht en negen.

2. GAAF: de achtergronden

GAAF is een hulpverleningsinstrument dat wordt ingezet om jeugdcriminaliteit en risicovol jeugdgedrag terug te dringen. In dit hoofdstuk wordt het project beschreven zoals het in eerste aanleg is opgezet.

2.1 Methodische opzet

GAAF richt zich in het bijzonder op jongeren met ernstig (multi-)probleemgedrag die opgroeien in gezinnen die buiten het bereik van de voorzieningen blijven of waarvoor de bestaande hulp ontoereikend is.

De werkwijze van GAAF beoogt een langdurige, intensieve en onconventionele manier van gezinsbegeleiding, waarbij niet alleen de eigen expertise maar ook de expertise van netwerkpartners wordt ingezet. We hebben het dan over partners die actief zijn op de verschillende gebieden waarop de jongeren en gezinnen problemen kunnen hebben (politie, jeugdzorg, sociale dienst, onderwijs, hulpverlening et cetera). Vooral de combinatie tussen hulpverlening en begeleiding enerzijds en zorgcoördinatie en casemanagement anderzijds vormt een uitdaging binnen deze aanpak. GAAF werpt zich op om op 'experimentele wijze' samenwerkingsrelaties te intensiveren en eventueel op scherp te stellen in het belang de cliënt.

Eén van de opdrachten van GAAF bestaat eruit dat de methodiek in de loop van het eerste jaar 'werkenderwijs' wordt ontwikkeld. In de tweede helft van 2005 verschijnt een methodiekboek voor professionals.

Omdat de methodiekbeschrijving niet tot het onderwerp van deze rapportage behoort, wordt op deze plaats volstaan met het puntsgewijs weergegeven van de methodisch onderscheiden fases:

Fase 1: Aanmelding en intake	1-2 weken
Fase 2: Observeren en inventariseren	4-6 weken
Fase 3: Analyseren en diagnosticeren	2-3 weken
Fase 4: Intervenieren	10 maanden
Fase 5: Afbouwen en evalueren	1-3 maanden
Fase 6: Follow-up	1-3 uur per follow-up

GAAF werkt met drie fulltime gezinswerkers en een teamleider. In het eerste jaar is deze bezetting door ziekte en vacatures niet altijd gerealiseerd. Dit heeft invloed gehad op het aantal gezinnen dat bij GAAF in behandeling is genomen.

2.2 Gezinnen

Er zijn in het eerste jaar 14 gezinnen door de jeugdcoördinator van de politie Feijenoord Ridderster bij GAAF aangemeld. Vier gezinnen zijn niet in begeleiding genomen.

Bij drie gezinnen die bij de start van GAAF in mei 2004 zijn aangemeld, blijkt dat op dat moment de aanpak van GAAF onvoldoende bekend was en dat verantwoordelijke netwerkpartners van de Jeugdreclassering en Jeugdzorg (nog) niet bereid waren om groen licht te geven voor de begeleiding van deze gezinnen door GAAF. In het vierde gezin blijkt de problematiek van het kind weliswaar ernstig, maar is de gezinssituatie stabiel. Begeleiding door GAAF gedurende de hechtenis van de jongere is niet oppor-
tuun.²

10 gezinnen zijn dus daadwerkelijk door GAAF in begeleiding genomen. Vijf gezinnen zijn gestart in de periode mei-juni 2004 en 5 gezinnen in de periode februari/maart 2005.

Binnen de gezinnen zijn altijd meerdere kinderen. De gezinsgrootte loopt uiteen van drie tot negen kinderen per gezin.

In elk gezin zijn dus minstens nog twee andere broers en/of zussen. Met uitzondering van één gezin waar de vader niet bekend is, zijn in alle gezinnen zowel de vader als moeder beeld. Ook zijn er enkele gezinnen waarin een stiefvader of –moeder een rol speelt.

². In overleg met het gezin is afgesproken om de begeleiding te stoppen of in ieder geval op te schorten tot het moment waarop, bij terugkeer van de jongere, de situatie eventueel zou verslechteren.

3. Onderzoeksvragen en onderzoeksactiviteiten

In overleg met de opdrachtgever en de stuurgroep van GAAF³ zijn drie onderzoeksvragen geformuleerd. In dit hoofdstuk worden deze vragen kort beschreven. Vervolgens wordt in beeld gebracht welke onderzoeksactiviteiten zijn uitgevoerd om de vragen te beantwoorden.

3.1 Onderzoeksvragen

In deze rapportage worden drie onderzoeksvragen beantwoord:

1. Slaagt GAAF erin om haar doelgroep 'zorgwekkende zorgvermijders' te bereiken? Welke factoren spelen daarbij een rol en welke elementen dienen te worden verbeterd c.q. ingebracht? Waarom vallen sommige jongeren en hun gezinsomgeving uit het project?
2. Waarin onderscheidt GAAF zich van de andere projecten die de laatste jaren in Feijenoord van de grond zijn gekomen en die ook ten doel hebben criminaliteit en overlast van jeugdigen terug te dringen?
3. Kunnen er op kwalitatief niveau al effecten worden beschreven van GAAF?

Op verzoek van de projectleiding is ook nog gekeken naar de wijze waarop in het eerste jaar is omgegaan met specifieke methodische voorwaarden, die de meerwaarde van GAAF ten opzichte van andere projecten bepalen. Het betreft de comprehensiviteit en intensiviteit van de werkwijze, de houding en vaardigheden van de gezinswerkers, de contacten met netwerkpartners en de wijze van aansturing, monitoring en evaluatie.

3.2 Onderzoeksactiviteiten

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, zijn vier activiteiten uitgevoerd.

Analyse geregistreerde gegevens

Om zicht te krijgen op de doelgroep en de gepleegde interventies zijn in eerste instantie 14 gezinsdossiers geanalyseerd.

Het betreft de actuele dossiers in april 2005 van alle gezinnen die in het eerste jaar met GAAF te maken hebben gehad, te weten:

1 afgerond dossier

2 gezinsdossiers die in de afbouw/evaluatiefase of aan het eind van de interventiefase zitten.

³. In de Stuurgroep van GAAF zijn de volgende organisaties vertegenwoordigd: DSO, Projectleiding GAAF, Politie Feijenoord Ridderster, Deelgemeente Feijenoord, Stadsmarinier Feijenoord, Leger des Heils en Futuro.

7 dossiers die in de observatie/analysefase zijn
4 dossiers die niet in begeleiding zijn genomen

De dossiers zijn aan de hand van een speciaal hiervoor ontwikkeld schema geanalyseerd. In bijlage 1 is dit schema weergegeven. De dossiers zijn geanonimiseerd aangeleverd aan Advies- en onderzoeksgroep Beke door de projectleider van GAAF.

De tweede bron van geregistreerde gegevens betreft de data uit X-pol⁴, het bedrijfsprocessensysteem van de Rotterdamse politie. Van alle jongeren en hun directe familieleden is nagegaan of zij mutaties hebben in de periode van 1 jaar voor aanmelding bij GAAF tot en met april 2005. Deze data-analyse biedt de mogelijkheid om te zien of er binnen de gezinnen sprake is van criminaliteit en zo ja, in welke vorm. Daarnaast is geanalyseerd of de aantallen antecedenten en de ernst van de feiten veranderen wanneer gezinnen deelnemen aan GAAF.

Interviews

In de maanden april en mei 2005 zijn de volgende personen geïnterviewd:

- Externe deskundigen: jeugdcoördinator Feijenoord Ridderster, stadsmarinier Feijenoord, de Dosa-regisseur, voorpostfunctionaris van Bureau Jeugdzorg, het Leger des Heils en Futuro
- Interne deskundigen: twee ex-gezinswerkers, drie gezinswerkers en de (interim-) projectleiders
- Interne betrokkenen: vier gezinnen die betrokken zijn bij GAAF

Voor alle interviews zijn - aangepast aan de doelgroep - semi-gestructureerde vragenlijsten ontwikkeld. Ook is aandacht besteed aan de mogelijkheden van monitoring en de visie van de deskundigen op succes- en faalfactoren van projecten die zich richten op de moeilijkste doelgroepen, zoals GAAF.

Interviews met de betrokken gezinnen/gezinsleden worden gedaan in overleg met en via bemiddeling van de gezinswerkers. De werkers hebben de interviewers geïntroduceerd bij de gezinnen, maar zijn niet aanwezig geweest bij de interviews.

Participerende observatie

Gedurende het onderzoek hebben de onderzoekers teamoverleggen bijgewoond.

Projectvergelijking

Om de positie van GAAF ten opzichte van de andere aanpakken in beeld te brengen is informatie opgevraagd bij deze projecten. Daarbij was het uitgangspunt dat deze pro-

⁴. X-pol is het bedrijfsprocessensysteem waarin processen-verbaal zijn opgenomen en dat gebruikt wordt in de politieregio Rotterdam-Rijnmond.

jecten bemoeienis moeten hebben met dezelfde doelgroep (overlastgevende jongeren en hun families) en zich tot op zekere hoogte ook richten op dezelfde leefgebieden en dezelfde problematiek. Met de opdrachtgever en de Dosa-regisseur is overlegd welke projecten en aanpakken in aanmerking komen voor deze vergelijking.

4. De doelgroep: zorgwekkende zorgvermijders?

In de startnotitie van GAAF staat dat het project zich richt op de groep zorgwekkende zorgvermijders. Wat wordt verstaan onder zorgwekkende zorgvermijders? Zijn dit gezinnen met negatieve ervaringen of een negatieve visie op de reguliere hulpverlening of betreft het jongeren met een dusdanig complexe problematiek dat adequate maatregelen tot op heden zijn uitgebleven? Om deze vragen te beantwoorden is, een korte literatuursearch gedaan en is aan deskundigen gevraagd aan welke criteria de doelgroep van GAAF moet voldoen en of deze groep ook daadwerkelijk wordt bereikt. Dit laatste wordt tevens geverifieerd aan de hand van de dossiers en politiegegevens.

4.1 Literatuur

De laatste jaren zijn veel publicaties verschenen over individuen en gezinnen die hulp nodig hebben, maar deze hulp om uiteenlopende redenen niet krijgen. Naast zorgwekkende zorgvermijders komen we termen tegen als 'verkommerden en verloederden', 'sociaal kwetsbaren' en 'maatschappelijk marginalen'.

Zorgvermijders worden vaak omschreven als de moeilijkste en meest problematische doelgroep voor hulpverlening. In deze paragraaf worden de zwaar verslaafde zorgvermijders, ex-gedetineerden en de chronische daklozen buiten beschouwing gelaten en wordt gefocust op problematische gezinnen en jeugdigen omdat deze binnen de focus van dit onderzoek vallen. Zorgvermijding impliceert niet alleen dat zorg wordt vermeden, maar ook dat zorg noodzakelijk is. Dit is het zorgwekkende aan deze groep. Ook in Feijenoord blijkt de - reguliere - hulpverlening bij een aantal problematische gezinnen moeilijk een ingang te kunnen vinden. Deze onbereikbaarheid kan diverse oorzaken hebben. Hieronder worden op basis van recente literatuur en onderzoeksrapportages de belangrijkste oorzaken voor deze onbereikbaarheid toegelicht.

Ontkenning

Een van de kenmerken van zorgvermijders is dat zij vaak ontkennen problemen te hebben. Hierdoor zij zijn moeilijk te motiveren tot hulpverlening (Van Leiden & Ferwerda, 2004). Indien zij de problemen wel erkennen, komt het ook regelmatig voor dat adequate hulp genegeerd wordt. Voor deze gezinnen is de oorzaak voor de onbereikbaarheid het feit dat zij zelf geen gebruik van hulpverlening *willen* maken.

Ontoereikend hulpaanbod

Behalve ontkenning bij de doelgroep zelf is er vaak sprake van een ontoereikend hulpaanbod. Enerzijds is deze ontoereikendheid het gevolg van bureaucrativering en verzakelijking van de zorg. De overheid en andere subsidieverstrekkingen willen steeds sneller resultaat zien. Het aantal contacten met cliënten wordt steeds minder en dat komt de kwaliteit van de hulpverlening niet ten goede (Hoogendam & Vreenegoor, 2002). Anderzijds sluit de gangbare hulpverlening vaak niet voldoende aan bij de

complexe en meervoudige problematiek waarmee deze gezinnen en jeugdigen te maken hebben (Coenegracht, Maas & Roosma, 1991). Zorg is de laatste decennia in toenemende mate gedifferentieerd en gespecialiseerd, zodat mensen voor de hulp bij complexe problemen bij verschillende instanties moeten zijn (Bransen, Planije & Wolf, 2003). In deze situaties wordt de onbereikbaarheid dus veroorzaakt doordat gezinnen geen gebruik *kunnen* maken van hulpverlening.

Negatieve ervaringen

Een andere reden voor de onbereikbaarheid is een negatieve visie op hulpverlening, waardoor de gezinnen niet meer open staan voor welke vorm van hulp- of dienstverlening dan ook. Door jarenlange ervaring met hulpverleningsinstanties hebben gezinnen een negatieve visie gekregen op hulp. De hulpverleners hebben geen samenhang in het aanbod kunnen brengen en de hulp heeft niet tot resultaat geleid. Bovendien hebben veel gezinnen het idee dat hulpverleningsinstanties achter hun rug om over hen beslissen, zonder dat zij zelf daar invloed op kunnen uitoefenen. Deze gezinnen worden steeds passiever (Hoogendam & Vreenegoor, 2002) en mijden op den duur zorg en hulpverlening. Deze negatieve visie kan veroorzaken dat gezinnen geen gebruik meer *willen of durven* maken van hulpverlening.

Sociaal isolement

Een vierde oorzaak voor de vermijdende houding heeft te maken met de maatschappelijke positie van 'zorgvermijders'. Zij hebben vaak nauwelijks een sociaal netwerk om op terug te vallen. Maatschappelijk gezien verkeren deze gezinnen in een isolement, zodat de buitenwereld weinig weet van de problemen die zich binnen een gezin afspelen. Vaak komt de problematiek pas naar buiten bij een crisis of bij problematisch gedrag van kinderen (Coenegracht, Maas & Roosma, 1991). Ook in dit geval heeft de onbereikbaarheid te maken met het onvermogen (geen gebruik *kunnen* maken) om hulp te vragen. In veel situaties werpt het niet-beheersen van de Nederlandse taal een barrière op.

Indirecte hulpvraag

Bijkomende factoren die de bereikbaarheid van de doelgroep niet ten goede komen, zijn gelegen in het feit dat urgente problemen in eerste instantie niets te maken hebben met de problematiek waarvoor deze gezinnen hulp nodig hebben. Enkele voorbeelden van zulke problemen zijn de criminaliteit, de financiële problemen of de huisvestingsproblematiek, waar deze gezinnen vaak mee te maken hebben. Ook is er binnen deze gezinnen vaak sprake van psychiatrische problematiek van kinderen en/of de ouders (Bransen, Planije & Wolf, 2003).

4.2 Interviews

Wat zeggen de deskundigen over de doelgroep? En hoe staan zij tegenover het begrip zorgvermijding?

Externe deskundigen

In de gesprekken wordt het begrip zorgvermijding genuanceerd. Niet zozeer de fysieke, letterlijke onbereikbaarheid van de gezinnen speelt een rol als wel de lange hulpverleningsgeschiedenis en de vele mislukte hulpverleningscontacten.

"Ik zou dit soort gezinnen eerder zorgmoe of zorgverdonderd noemen dan zorgvermijding."

Het vermijdingse uit zich in het niet-geschikt zijn voor het reguliere, vrijwillige hulpaanbod en het niet vertrouwd zijn met instanties en gangbare sociale normen.

"De gezinnen trekken zich weinig aan van anderen. Ze zijn erg onaangepast."

"Ze reageren niet op briefjes en telefoontjes. Je moet duidelijk en lang aanbellen, je opdringen."

"Ze zijn bij de vrijwillige hulp niet vast te houden. Ze verdwijnen al voordat de intake is geweest."

Een oorzaak voor de afzijdige houding van ouders wordt ook gezocht in schaamte over het persoonlijke falen als opvoeder en als kostwinner. Daarnaast wordt vaak vastgesteld dat moeders bang zijn om hun kinderen kwijt te raken. Hulpverlening wordt op één lijn gezet met kindbescherming en kinderrechter.

De geïnterviewden vertonen grote overeenkomst wanneer het gaat om de complexiteit van de problemen. De gezinnen die bij GAAF worden begeleid, krijgen unaniem het label 'multiprobleem'. Bovendien blijkt dat de aanleiding voor het eerste contact bij GAAF altijd ligt in overlastgevend gedrag van een kind. Binnen het gezin moeten dan vervolgens weer jongere kinderen zijn.

Concreet worden de volgende criteria genoemd waaraan de doelgroep van GAAF moet voldoen:

- Er is een jongere in het gezin, die overlast veroorzaakt in de publieke ruimte
- Er zijn in het gezin meerdere (jongere) kinderen
- Er is sprake van een meervoudige problematiek
- Er is meestal sprake van een lange hulpverleningsgeschiedenis

Voor zover de externe deskundigen er zicht op te hebben, geven zij aan dat de gezinnen die het afgelopen jaar binnen GAAF zijn begeleid ook daadwerkelijk aan de beoogde criteria voldoen.

Interne deskundigen

Behalve aan de externe professionals is aan de gezinswerkers en de projectleiding gevraagd naar hun bevindingen aangaande de doelgroep.

De term zorgwekkende zorgvermijder wordt als te negatief en onjuist ervaren. De term impliceert dat de gezinnen opzettelijk uit de buurt van de hulpverlening blijven. De situatie is eerder andersom. De negatieve hulpverleningservaring is debet aan de afwezigheid van de hulpverlening. Daarnaast spelen onwetendheid en onmacht door bijvoorbeeld de taalbarrière bij de ouders een rol. Er is geen vertrouwen.

"Het is een beetje een kip- en eiverhaal."

De bestaande hulpverlening is ontoereikend en beschikt niet over de juiste methoden om de complexe problemen aan te pakken, terwijl ook het gezin niet in staat is om de problemen zelfstandig het hoofd te bieden.

"De gezinnen zijn vaak aan het einde van hun Latijn."

In eerste instantie doet het gezin i.c. de opvoeder er alles aan om de hulpverlening – ook van GAAF - buiten de deur te houden, maar als GAAF eenmaal binnen is, is er geen sprake meer van vermijdend gedrag.

De professionals van GAAF onderschrijven de bovengenoemde criteria voor de doelgroep van GAAF. Daarnaast geven zij een aantal kenmerken van de gezinnen die zij in de praktijk zijn tegengekomen.

- Gezinnen zijn niet-zelfredzaam en hanteren een struisvogelhouding met betrekking tot hun problemen.
- Het gaat vaak om gebroken gezinnen. De kinderen wonen zelden in een gezinssysteem met beide biologische ouders.
- Het gaat vaak om ongestructureerde gezinnen. Het gezinsleven is chaotisch en de verschillende gezinsleden opereren los van elkaar.
- Gezinnen hebben een niet-Nederlandse etnische achtergrond.
- Gezinnen zijn sociaal-economisch zwak. Dit uit zich in financiële problemen en werkloosheid.

4.3 Dossiers

Bereikt GAAF de beoogde doelgroep? Aan de hand van de dossiers wordt geanalyseerd welke problematiek in de gezinnen is vastgesteld en of de gezinnen voldoen aan de gestelde criteria. Voor de duidelijkheid worden hier de in paragraaf 4.2 genoemde intakecriteria en kenmerken van de gezinnen herhaald:

- Er is 1 jongere in het gezin, die overlast veroorzaakt in de publieke ruimte.
- Er zijn in het gezin meerdere (jongere) kinderen die risico lopen op problematisch gedrag of dit al vertonen.
- Er is sprake van een meervoudige problematiek
- Er is – meestal - sprake van een lange hulpverleningsgeschiedenis.

Zoals in paragraaf 2.2 vermeld, zijn vier gezinnen uiteindelijk niet in behandeling genomen bij GAAF. Echter in al deze gezinnen is de GAAF-werker in meer of mindere mate actief geweest om de problematiek en hulpvraag te inventariseren. In de volgende paragraaf zal de problematiek van de jongeren uit deze gezinnen, voor zover bekend is, ook worden belicht.

Het delinquente gedrag wordt allereerst besproken, vervolgens passeren de psychosociale problematiek, de opvoedingsproblematiek, de hulpverleningshistorie en de overige kenmerken de revue.

Delinquentie

Uit de dossiers valt op te maken dat de directe aanleiding voor de jeugdcoördinator om een gezin te verwijzen altijd het delinquente gedrag van een gezinslid is. Twee meisjes en 14 jongens⁵ in leeftijd van 10 tot 17 jaar vormden de directe aanleiding om het gezin aan te melden bij GAAF. Op één jongere na hebben alle door de politie verwezen jeugdigen jongere broertjes of zusjes. De uitzondering betreft het 10-jarige jongetje. Hij heeft een ouder broertje van 12 jaar.

Hoewel de overlastfactor bij verwijzing een prominente rol speelt en niet zozeer de ernst van de gepleegde misdrijven, kan op basis van de dossiers toch een grote variëteit in ernst van de gepleegde criminaliteit worden vastgesteld. Het scala loopt uiteen van straatroof en zedenmisdrijven tot zwartrijden, vuurwerkincidenten en winkeldiefstal. Geweld speelt zowel in het gedrag van de jongeren als binnen de gezinnen een prominente rol.

De overlast die jongeren veroorzaken, hangt samen met het gebrek aan ouderlijk toezicht. In 9 dossiers wordt hiervan expliciet melding gemaakt. Overigens ligt de oorzaak hiervan zowel in onmacht als in onverschilligheid van de ouders (lees: de moeder).

⁵. Bij twee gezinnen werd direct 'ingestoken' op 2 kinderen.

Naast het rondhangen van de kinderen, komt zwerfgedrag, wegloop- en wegblijfgedrag regelmatig voor.

In drie dossiers wordt melding gemaakt van overlast waarbij het gehele gezin betrokken is. In één gezin maken alle gezinsleden (inclusief beide ouders) zich schuldig aan criminaliteit. In enkele andere gezinnen staan ouders het delinquente gedrag van hun kinderen oogluikend toe omdat zij ervan meeprofiteren.

De X-polgegevens die in hoofdstuk 7 worden beschreven zullen expliciet uitsluitend geven over de antecedenten van de jongeren en de overige gezinsleden.

Problematiek

Behalve het criminele gedrag van de jongeren en hun familieleden wordt binnen de gezinnen meer problematiek gesignaleerd. De basis hiervoor vormt de informatie van de jeugdcoördinator en de bevindingen uit de contactverslagen van de gezinswerkers in de inventarisatie- en analysefase (fase 2 en 3). In de onderstaande tabel wordt weergegeven op welke gebieden er binnen de gezinnen en bij de jongeren problematiek is vastgesteld. Het betreft dan zowel minder ernstige problematiek als ernstige problematiek die om een directe aanpak vraagt.⁶

Tabel – 1 - Problematiek op leefgebied bij jongeren en gezinsleden van GAAF-gezinnen.⁷

Leefgebied	Jongeren		Overige gezinsleden	
	ernstig	minder ernstig	ernstig	minder ernstig
Opvoeding ⁸	1	2	7	3
Gezinsrelaties	2	3	1	7
Gezondheid		1		4
Psychiatrie	1	2	1	3
Financiën			4	

⁶. Onder ernstige problematiek verstaan we manifeste problematiek die om een directe interventie vraagt. Bijvoorbeeld een kind dat al lange tijd niet meer naar school gaat en dat op een nieuwe school moet worden geplaatst. Een voorbeeld van minder ernstige problematiek op hetzelfde leefgebied 'onderwijs' zou kunnen zijn dat een kind nog wel naar school gaat, maar op school probleemgedrag vertoont. Laatstgenoemde minder ernstige problematiek heeft wellicht niet de hoogste prioriteit maar vraagt wel om een interventie.

⁷. Dossiers N=13, Jongeren N=15. Eén dossier maakt geen onderdeel uit van tabel 1 omdat de jongere uitsluitend gemeld is door de politie en uiteindelijk niet in behandeling is genomen bij GAAF, omdat de jongere gedetineerd was en het gezin stabiel.

⁸. Onder opvoedingsproblematiek wordt verstaan dat ouders tekortschieten in de opvoeding. Zij beschikken niet over de juiste pedagogische vaardigheden. Problematisch gedrag van het kind kan hierbij een rol spelen. Problematiek in gezinsrelaties duidt meer op relationele problemen tussen ouders, of slechte verhoudingen tussen het kind en de ouder(s).

Huisvesting	1		1	3
Arbeid		1	2	1
Onderwijs	10	3	4	3
Vrije tijd	3	2		1
Relaties met vrienden	2	2	1	1
Instellingen/hulpverlening		2	2	2
Politie/justitie	11	2	4	3
Overige			1	1

Bovenstaande tabel laat zien dat er bij de jongeren en hun gezinnen sprake is van veel problematiek. Ernstige problematiek wordt op de twaalf leefgebieden 31 keer vastgesteld bij de 15 jongeren en 28 keer wordt minder ernstige problematiek vastgesteld. Bij de overige familieleden blijkt 20 keer sprake te zijn van ernstige problematiek en 32 keer wordt minder ernstige problematiek geconstateerd.

In 10 gezinnen wordt opvoedingsproblematiek gesignaleerd. Ouders zitten met hun handen in het haar en hebben vaak de moed verloren. Bij problemen in de relationele sfeer betreft het meestal problematiek tussen de moeder en een (ex-) partner (bijvoorbeeld ruzies en mishandeling).

Dertien van de vijftien jongeren hebben problemen met onderwijs. Dit geldt ook voor broertjes en/of zusjes in zeven gezinnen. Schoolproblematiek hangt samen met het gebrek aan motivatie, het gedrag op school en schoolverzuim. Opvallend is dat ouders hiervan nauwelijks op de hoogte zijn omdat er geringe betrokkenheid is bij het onderwijs van hun kinderen.

Dat er sprake is van veel problematiek waarbij politie en justitie betrokken zijn (overlast en crimineel gedrag), spreekt vanzelf omdat dit de aanleiding vormt voor aanmelding bij GAAF. In zeven gezinnen zien we dat ook andere gezinsleden zich schuldig maken aan delinquent gedrag. In een aantal gevallen betreft het niet alleen broertjes of zusjes maar ook (stief-) ouders. In hoofdstuk 7 valt te zien dat deze dossiergegevens ondersteund worden door politiegegevens.

Onder overige problematiek verstaan we in deze tabel twee situaties waarbij de opvoeder(s) geen Nederlands spreken en sociaal geïsoleerd leven.

Er kan worden vastgesteld dat er veel problematiek is in de gezinnen. De jeugdcoördinator is er in geslaagd een juiste screening toe te passen op de gezinnen die hij heeft aangemeld. Het is de onderzoekers opgevallen dat vooral de nieuwe dossiers van de gezinnen die vanaf februari 2005 zijn aangemeld een nog érnstiger karakter lijken te hebben. Dit kan enerzijds samenhangen met een verbeterde registratie, anderzijds

bevestigt de jeugdcoördinator deze bevinding. In de loop van het jaar is GAAF professioneler geworden. Er is vanuit de politie sprake van opbouw in ernst van de problematiek:

"We zijn voorzichtig begonnen."

Dit ontlokt overigens de volgende opmerking aan de projectleider:

"We moeten dus ook niet te hoge verwachtingen hebben van de resultaten. Het lukt ons niet om er modelburgers van te maken."

Hulpverlening

De dossiers geven ook informatie over eerdere hulpverleningscontacten. Een van de indicatiecriteria van GAAF is immers het hebben van een lange hulpverleningsgeschiedenis. Gedurende de interviews is de onderzoekers gebleken dat zowel jongeren als ouders geen betrouwbare bron zijn wanneer hen gevraagd wordt naar hun hulpverleningscontacten. Veelal weten zij dit niet meer of weerhoudt hun trots hen ervan dit mee te delen. Daarnaast blijkt tijdens het onderzoek dat ouders zich eventueel wel namen herinneren, maar dan niet weten welke instelling of welk type hulp het betreft. De justitiële organisaties, zoals kindbescherming, gezinsvoogdij en jeugdreclassering weet men zich beter te herinneren. Bij de interpretatie van de aantallen moet deze onbetrouwbaarheid in ogenschouw worden genomen. In tabel 2 wordt de dossierinformatie weergegeven. Om meer zicht te krijgen op de gezinsgeschiedenis is onderscheid gemaakt in drie perioden: de periode tijdens GAAF, de periode van twee jaar voorafgaande en GAAF en de periode van meer dan twee jaar voor GAAF.

Tabel – 2 - Hulpverleningscontacten van jongeren en overige gezinsleden tijdens GAAF en de periode voor GAAF.⁹

Periode	Aantal contacten van jongeren	Aantal contacten overige gezin(sleden)
Tijdens GAAF	10	6
Twee jaar voor GAAF	17	12
Langer dan twee jaar voor GAAF	1	2

⁹. De hulpverlening van GAAF is hierbij buiten beschouwing gelaten. Bij de 4 gezinnen die niet in behandeling zijn genomen, ontbrak de informatie. Deze zijn niet meegenomen in deze tabel.

Tien jongeren en negen gezinsleden hebben individueel hulpverleningscontacten (gehad). Eén gezin heeft helemaal geen hulpverleningscontacten, dit geldt zowel voor de jongere als voor de overige gezinsleden.

Op gezinsniveau zien we dat vooral het maatschappelijk werk partner is geweest in de ondersteuning van de ouder(s). Bijna vanzelfsprekend zien we bij de jongeren veel contact met Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming. Vaak hebben kinderen in deze gezinnen contact met Jeugdzorg omdat ze onder begeleiding staan van de Jeugdreclassering of onder toezicht van een gezinsvoogd. Er is met regelmaat sprake van een (dreiging van een) ondertoezichtstelling of uithuisplaatsing van de jongere of een broertje of zusje. In deze gevallen is de Raad voor de Kinderbescherming betrokken bij de jongere. Hoewel deze laatste niet expliciet kan worden beschouwd als hulpverlener zijn deze contacten wel verwerkt in de tabel.

De 'collega'-projecten Nieuwe Perspectieven en Kernpunt komen weinig voor in de tien dossiers, respectievelijk 2 (in hetzelfde gezin) en 1 keer.

In vijf dossiers worden expliciet de redenen van het falen van recente hulpverleningscontacten vermeld. De gegeven argumenten zijn dat er geen vat op het gezin/de jongere is te krijgen, dat gezinnen 'terugkrabbelen' en/of dat gezinnen zich niet aan de afspraken houden.¹⁰

Op basis van de dossiers is nog te weinig zicht te krijgen op de hulpverleningshistorie (langer dan twee jaar voor GAAF). In de twee jaar voorafgaand aan GAAF zien we in negen gezinnen meerdere hulpverleningscontacten, maar hoe en waarom deze zijn beëindigd, is niet altijd bekend.

Overige kenmerken

Door de medewerkers van GAAF zijn nog een aantal kenmerken van de gezinnen genoemd die direct of indirect samenhangen met de problematiek. Het gaat dan om:

1. Gezinnen die niet-zelfredzaam zijn
2. Gebroken gezinnen
3. Ongestructureerde gezinnen
4. Gezinnen met een allochtone achtergrond
5. Sociaal-economisch zwakke gezinnen

Om te kijken in welke mate deze kenmerken inderdaad worden teruggevonden, zijn de dossiers onder de loep genomen. Tabel 3 geeft een overzicht van het aantal gezinnen waarin deze kenmerken inderdaad voorkwamen. Met betrekking tot zelfredzaamheid en ongestructureerdheid berust de interpretatie bij de onderzoekers.

¹⁰. Onder deze vijf gezinnen bevinden zich drie gezinnen die in maart 2005 zijn aangemeld. De verstrekte informatie kan samenhangen met de verbeterde kwaliteit van de nieuwere dossiers.

Tabel – 3 - Kenmerken van de gezinnen . ¹¹

Kenmerk	Aantal gezinnen
Niet-zelfredzaam	4
Gebroken gezinnen	7
Ongestructureerde gezinnen	2
Gezinnen met een allochtone achtergrond	10
Sociaal-economisch zwakke gezinnen	4

Gezin is niet-zelfredzaam

Argumenten om een gezin als niet-zelfredzaam te beoordelen zijn: Moeder kan zorg voor de kinderen niet aan. Moeder leunt sterk op de GAAF-medewerker. Moeder kan zichzelf en kinderen (fysiek) niet verzorgen. Moeder kan haar eigen administratie niet voeren.

Gebroken gezinnen

Het gaat hier om gezinnen waarvan de biologische ouders niet meer samen zijn, maar ook gezinnen waarvan één of meerdere kinderen uithuisgeplaatst zijn. Dit is in zeven van de tien gezinnen het geval.

Ongestructureerde gezinnen

Van ongestructureerde gezinnen is sprake indien de kinderen opgroeien in een omgeving waar chaos heerst. Vaak zijn er dan diverse familieleden die een belangrijke rol spelen in het gezin, zoals ooms, tantes, stiefvaders etc. In twee gezinnen valt op basis van de dossiers vast te stellen dat de kinderen met regelmaat niet thuis slapen of thuiskomen. De meeste *gebroken* gezinnen zijn wel gestructureerd. De moeder houdt het gezin draaiend en redelijk gestructureerd.

Allochtone achtergrond

Wat de etnische afkomst van de gezinnen betreft, gaat het in alle gevallen om gezinnen met een allochtone achtergrond. Het betreft gezinnen van Marokkaanse, Antilliaanse, Surinaamse en Joegoslavische afkomst.

Sociaal-economisch zwakke gezinnen

Schulden, werkloosheid en uitkering zijn kenmerken van sociaal-economische zwakke gezinnen. Op basis van de dossiers kunnen vier gezinnen sociaal-economisch zwak

¹¹. Dossiers: N= 10; jongeren: N=12

genoemd worden. De indruk bestaat echter dat bijna alle gezinnen tot deze categorie behoren. Dit is echter niet op te maken uit de dossiers.

4.4 Uitgevallen gezinnen

Op basis van de dossiers kan worden geconstateerd dat drie van de vier uitgevallen gezinnen in eerste aanleg voldeden aan drie belangrijke intakecriteria van overlast, meerdere kinderen in het gezin en meervoudige problematiek.

De oorzaken voor uitval van de gezinnen lijken meer te liggen in de afstemmings- en samenwerkings sfeer.

Zoals al besproken, zag in de beginfase van GAAF de jeugdreclassering de meerwaarde van GAAF niet in. In de loop van het eerste jaar heeft GAAF zich voldoende geprofileerd en wordt het door deze instellingen geaccepteerd dat GAAF zich bezighoudt met de gezinnen.

In een van de drie gevallen heeft Jeugdzorg de bemoeienis van GAAF afgewezen omdat zij hulpverlening als 'een gepasseerd station' beschouwde.

Slechts in één situatie lijkt er sprake te zijn een onterechte verwijzing naar GAAF. Het betreft het vierde uitgevallen gezin: De jeugdige zat in hechtenis en de thuissituatie werd stabiel genoeg geacht om de jongere te zijner tijd op te vangen.

5. Methodische voorwaarden voor GAAF

Is het GAAF in de loop van dit eerste jaar gelukt om handen en voeten te geven aan de vier methodische voorwaarden die voor een belangrijk deel de meerwaarde van GAAF ten opzichte van andere projecten bepalen? Dit hoofdstuk beschouwt de manier waarop en de mate waarin tijdens het eerste jaar is omgegaan met de vier methodische uitgangspunten zoals beschreven in de startnotitie 'Hand in Hand in Feijenoord':

1. Ten aanzien van vorm en inhoud:

De hulp moet comprehensief (veelomvattend, uitgebreid) en intensief zijn. De hulp moet direct ingezet kunnen worden en vasthoudend en langdurig zijn. Er moet gezocht worden naar mogelijkheden om drang- en dwangmiddelen in te zetten of jeugdigen op andere wijze te motiveren tot hulpverlening.

2. Ten aanzien van houding en vaardigheden van de werkers:

Werkers moeten beschikken over capaciteiten als vasthoudendheid, optimisme, lef, systematiek.

3. Ten aanzien van contacten met partners:

Korte lijnen met netwerkpartners. Goede kennis van de lokale sociale kaart en goede contacten met organisaties voor onderwijs, arbeid, sociale zaken et cetera.

4. Ten aanzien van aansturing, monitoring en evaluatie:

Centrale, inhoudelijke aansturing en centrale monitoring van activiteiten en gezinnen.

In de volgende paragrafen worden deze methodische voorwaarden puntsgewijs uitgewerkt. De interviews met de externe en de interne deskundigen en de dossierinformatie dienen daarvoor als basis.

5.1 Vorm en inhoud van de begeleiding

Ten aanzien van vorm en inhoud van de begeleiding worden twee belangrijke elementen eruit gelicht, namelijk de comprehensiviteit van de hulp en het al dan niet benutten van drang- en dwangcomponenten.

5.1.1 Comprehensieve hulp

Ieder gezin heeft een eigen, veelal complexe problematiek die vaak over meerdere leefgebieden en instellingen verspreid is. Bij de vraag of de begeleiding van GAAF comprehensief is, gaat het om twee aspecten: Ten eerste dient de begeleiding op meerdere leefgebieden tegelijk plaats te vinden (multisystematisch). Ten tweede moet de gezinswerker – professioneel gezien - over meerdere interventietechnieken beschikken om gedragsverandering tot stand te brengen.

Er moeten interventiemethoden ontwikkeld en toegepast worden. De interventies zijn vooral gericht op gedragsverandering en het verbeteren van de communicatie en structuur binnen het gezin en tussen het gezin en de 'buitenwereld'. Dit type interven-

ties omvat bijvoorbeeld modelleren, rollenspellen, videotraining, sociale vaardigheidstrainingen, gedragscontracten, beïnvloeding en voorlichting.

Voor de behandeling van psychiatrische en psychologische problematiek moeten externe professionals worden ingeschakeld.

Externe deskundigen

Vinden de externe professionals de hulp die GAAF biedt veelomvattend? Over de interventietechnieken van de werkers kunnen deze deskundigen niet veel zeggen, omdat zij niet op uitvoerend niveau betrokken zijn bij GAAF. Regelmatig geven de geïnterviewden aan dat het gezinsaspect een belangrijk kenmerk is van GAAF. Door het betrekken van het hele gezin worden de problemen van het hele gezinssysteem aangepakt.

"Niet enkel die ene jongere wordt begeleid, maar ook de broertjes en zusjes die ondertussen ook afglijden."

Verder merken de deskundigen op dat GAAF door de flexibele werktijden en de 24-uursbereikbaarheid voor gezinnen, maar ook voor bijvoorbeeld de politie veel toegevoegde waarde heeft. Door langdurige hulp, het outreachende karakter en de lange periode waarin informatie over het gezin wordt verzameld, is men in staat veelomvattende hulp te bieden aan de gezinnen.

Interne deskundigen

De gezinswerkers en de projectleiding zijn gevraagd naar hun oordeel over het comprehensieve karakter van de begeleiding.

De projectleiding vindt GAAF comprehensief, omdat de gezinsbegeleiding een multidisciplinaire invalshoek heeft. Veel andere projecten houden zich specifiek met één persoon en één leefgebied bezig. GAAF houdt zich binnen één gezin met verschillende personen en verschillende leefgebieden bezig. Dit overstijgt het werkveld van de reguliere hulpverlening.

Door middel van een gevarieerde teamsamenstelling, zowel in kwaliteiten en vaardigheden als in etniciteit streeft de projectleiding een breed interventieaanbod na. De gedragsdeskundige die het behandelingsprogramma superviseert, stelt het nadrukkelijk als haar doel om de werkers te steunen in systematisch en doelgericht interveniëren in de gezinnen, waarbij het van groot belang is dat een gekozen aanpak wordt toegepast op meerdere leefgebieden, dus bijvoorbeeld op school en thuis.

Ondanks dat in dit opzicht in het eerste jaar van GAAF een ontwikkeling is doorgevoerd, blijft het nog een punt van aandacht dat voor verbetering en professionalisering vatbaar is.

De gezinswerkers geven aan dat zij met name door het wekelijks teamoverleg gestimuleerd worden om andere interventies en ideeën van collega's en projectleiding toe

te passen. In dit opzicht ervaren de gezinswerkers dit overleg als verrijkend voor hun professionele 'repertoire'.

Voor een comprehensieve werkwijze is het een voorwaarde dat er intensief en outreachend gewerkt wordt en dat er voldoende tijd beschikbaar is per gezin.

Met betrekking tot deze intensiviteit, wordt vooral de 24 uren-beschikbaarheid en de contactfrequentie genoemd.

"Doordat er geen 8-5 mentaliteit heerst, raak je meer betrokken bij je werk."

Kenmerkend van GAAF is de lage caseload in combinatie met langdurige hulpverlening. De GAAF-werkers hebben hierdoor het gevoel dat ze echt iets voor de gezinnen kunnen betekenen.

"Er kan voldoende tijd in een gezin gestoken worden. Bij andere projecten is dit niet te geval, omdat daar de caseload vaak te hoog ligt en omdat je daar na drie maanden weer weg moet."

Een laatste punt dat kenmerkend is voor de begeleiding, betreft de vasthoudendheid. Dat GAAF vasthoudendheid is, blijkt al uit het feit dat de werkers bij alle aangemelde én afgevallen gezinnen letterlijk binnen zijn gekomen, terwijl andere instanties op dit punt faalden of niet hebben doorgezet. Daarnaast wordt het door de GAAF-werkers als vanzelfsprekend ervaren dat je blijft proberen en niet met de eerste smoes genoeg neemt.

De dossiers

Is er ook sprake van een comprehensieve aanpak wanneer de dossiers worden geanalyseerd?

Uit de dossiers ¹² valt af te lezen dat de begeleiding bestaat uit vele verschillende soorten interventies. Door de onderzoekers zijn de interventies als volgt ingedeeld:

- Praktische hulp (bijvoorbeeld administratie en huishouding)
- Materiële hulp (bijvoorbeeld schoonmaakproducten kopen)
- Financiële hulp (bijvoorbeeld spaargeld)
- Bemiddeling/ belangenbehartiging
- Coördinatie
- Therapeutische hulp/ gedragsgerichte interventies (bijvoorbeeld rollenspellen, gedragscontracten)
- Crisisinterventie
- Informatie en advies

¹². Het betreft hier zeven dossiers. De overige dossiers zijn nog in fase 1 of 2. Er vinden nog geen structurele interventies plaats.

Alvorens in te gaan op de frequentie van de interventies, moet worden opgemerkt dat er in de dossiers waarschijnlijk sprake is van onderrapportage. De aantallen interventies zijn in werkelijkheid hoger dan de geregistreerde omdat vooral in de beginfase van GAAF-project de dossiers minder systematisch zijn bijgehouden. Ondanks dat de contactverslagen zijn verwerkt in de dossieranalyse valt niet met zekerheid te zeggen of alle interventies ook daadwerkelijk worden geregistreerd. Vooral bij de praktische hulp en het geven van informatie en advies bestaat de indruk uit gesprekken en observaties dat dit in de praktijk vaker voorkomt dan wordt geregistreerd. Wel geeft de opsomming een beeld van de werkwijze en typen interventies. In tabel 4 worden de aantallen *geregistreerde* interventies weergegeven.

Tabel – 4 - Geregistreerde interventies .¹³

Type interventie	Frequentie
Bemiddeling, belangenbehartiging	18
Coördinatie	12
Praktische hulp	9
Advies- en informatie	7
Gedraggerichte interventies	8

Bemiddeling, belangenbehartiging is de meest voorkomende interventie. Dit houdt in dat de GAAF-werker gesprekken arrangeert met instanties (bijvoorbeeld school, scholingstrajecten, SoZaWe) en deze bijwoont. Deze interventie wordt vaak voorbereid en eventueel geoefend met de betrokken gezinsleden. Daarnaast wordt er vaak coördinerend opgetreden. Hierbij legt de werker contact tussen gezinnen en instanties en laat de jongere of ouder vervolgens zelfstandig opereren. Ook deze acties vereisen oefening en voorbereiding.

De werkers geven met enige regelmaat praktische hulp bijvoorbeeld in de huishouding of bij het organiseren van financiële zaken en administratie of juridische hulp.

Aan het gezin/de moeder wordt geregeld advies en informatie gegeven. De adviezen hebben vaak een pedagogische en gedragsmatige inhoud. Zoals gezegd, wordt vermoed dat deze gesprekken veel vaker – informeel – plaatsvinden dan geregistreerd.

Bij de therapeutische interventies betreft het vaak rollenspellen. Daarnaast zien we voortgangsgesprekken die ingevuld worden met concrete afspraken betreffende gedragsverandering en voortgang van deze verandering.

¹³. Dossiers: N= 7.

Betreffende vrijwel alle leefgebieden vinden de verschillende interventies plaats. Bij financiële problemen wordt vaak praktische hulp geboden, die gericht is op het oplossen van het probleem, daarbij wordt sterk gedacht aan het element van zelfredzaamheid. Het gezin of de ouder moet na verloop van tijd zelf in staat zijn de financiën te regelen en in de hand te houden.

Therapeutische ondersteuning wordt vooral gegeven bij problemen met de opvoeding, gedragsproblemen op school en thuis en persoonlijke problemen die invloed hebben op sfeer in huis, op school of op straat.

De overige typen interventies, bemiddeling, coördineren en geven/inwinnen van informatie en advies vinden op alle leefgebieden (school, werk, vrije tijd, sociaal netwerk) plaats.

Indien de problemen zich voordoen op verschillende leefgebieden of terug te voeren zijn op meerdere oorzaken, dan zal een interventie comprehensief moeten zijn. Gedragsalternatieven die bijvoorbeeld op school worden aangeleerd, zouden ook thuis en op straat moeten worden gestimuleerd en gehandhaafd.

Is het probleem praktisch van aard, bijvoorbeeld het aanvragen van huursubsidie of het voeren van voortgangsgesprekken met de school van de jongere dan kan de interventie ook enkelvoudig zijn, namelijk de ouder in eerste instantie begeleiden en de ouder aanleren in het vervolg zelf initiatieven te nemen.

Om zicht te krijgen op de comprehensieve interventies zijn deze teruggekoppeld naar de gestelde werkdoelen en leefgebieden. Op basis van de dossiers valt niet vast te stellen of het interveniëren op meerdere leefgebieden vaak voorkomt. Er wordt daarom hier volstaan met twee voorbeelden.

Voorbeeld 1

Werkdoelen: Moeder meer betrokken maken bij school. Functioneren op school van jongere verbeteren.

Interventies: heen-en-weer schriftje, periodieke gesprekken met moeder, leerkracht, pedagogische medewerker en GAAP, moeder zelf laten bellen bij problemen, rollenspel met jongere. Leraar op school en moeder thuis trainen hoe de jongere het beste aangepakt kan worden als hij niet luistert.

Voorbeeld 2

Werkdoelen: versterken zelfvertrouwen en doorzettingsvermogen van jongere. Jongere is erg onzeker en heel snel gedemotiveerd. Op diverse terreinen veroorzaakt dit problemen voor deze jongere (spijbelgedrag, afhaken bij baantjes als ze kritiek krijgt, slechte relatie met moeder).

Interventies: een gedragscontract tussen moeder en jongere, oefenen met jongere om vaardigheden aan te leren, waardoor ze zekerder wordt over wat ze zelf kan en aanmelding bij het ACT-team.

Uit het bovenstaande mag blijken dat de werkers zich al bedienen van een breed arsenaal aan interventiemogelijkheden, vooral op het meer pedagogisch-gedragsmatige terrein. Op het integrale (meerdere leefgebieden tegelijkertijd) niveau kan nog een verbeteringslag worden gemaakt. Dit betreft overigens een lijn die in het tweede half jaar van GAAF al is ingezet.

5.1.2 Drang- en dwangcomponenten

Politiek en actualiteit dringen steeds meer aan op drang- en dwangcomponenten voor de moeilijk bereikbare doelgroepen. Hoe ziet dit er uit in het licht van een project als GAAF? In deze paragraaf komen de professionals over dit thema aan het woord.

Externe deskundigen

De geïnterviewden vinden het zinvol om een drang- of dwangcomponent aan de begeleiding van GAAF toe te voegen. Men is van mening dat bij dit type gezinnen enige drang altijd nodig is, omdat de gezinnen niet spontaan naar de hulpverlening toekomen. Er worden echter ook kanttekeningen geplaatst bij de toepassing van drang of dwang. Veel geïnterviewden vinden het belangrijk dat een gezinswerker altijd eerst probeert via de vrijwillige weg bij een gezin binnen te komen. Gezinnen op een vasthoudende wijze motiveren om de hulp van GAAF te aanvaarden, behoort juist tot een van de onderscheidende elementen.

“Drang en dwang moeten tot de mogelijkheden behoren, maar het moet niet een dichtgetimmerd geheel worden. Door een te strak regiem, zoals bij ITB, gaat juist de kracht van GAAF verloren. Het wordt dan te veel verplicht.”

Interne deskundigen

Ook de gezinswerkers en projectleiding vinden een drangcomponent zinvol. Met behulp van drang wordt het mogelijk om een ingang bij een gezin te creëren. Ook om een gezin te motiveren voor begeleiding kan drang een nuttig instrument zijn.

“Je haalt gewoon alles uit de kast om je doel te bereiken.”

Bij drang wordt dan hoofdzakelijk bedoeld op de introductie van de GAAF-medewerker door de wijkagent. Daarna vinden de GAAF-werkers het belangrijk om aan te geven dat zij geen verlengstuk van de politie zijn, maar hulpverleners.

Het gebruik van dwang daarentegen is een brug te ver. De gezinswerkers zeggen dat ze vooral in het begin hun 'stinkende' best moeten doen om een vertrouwensrelatie op te bouwen. Het gebruik van dwang werkt dan averechts. Als er voldoende met drang gespeeld wordt, is er geen dwang nodig vinden zowel de werkers als de projectleiding.

Door de gezinnen wordt drang vaak al als dwang ervaren. Bijvoorbeeld door het inschakelen van de Raad voor de Kinderbescherming bij het mislukken van GAAF door de jeugdcoördinator van de politie (die is verplicht een gezin te melden na mislukking). Daarnaast hangt er vaak al een uithuisplaatsing van de kinderen in de lucht, zodat GAAF als de enige mogelijke uitweg wordt ervaren. Ook kan de leerplichtambtenaar worden ingeschakeld om drang of dwang uit te oefenen.

De dossiers

Uit de analyse van de dossiers blijkt dat de meeste gezinnen begeleiding door GAAF op vrijwillige basis hebben geaccepteerd.

In enkele gevallen is er gebruik gemaakt van drang of dwang. In één gezin is GAAF gepositioneerd als de laatste kans. Accepteert het gezin deze hulpverlening niet, dan wordt er een melding gemaakt bij de Raad voor de Kinderbescherming, waarna eventueel uithuisplaatsing volgt.

In een ander gezin is GAAF opgelegd als voorwaarde van de jeugddetentie. In dit geval is er dus wel degelijk sprake van dwang, want bij weigering moet de jongere alsnog zijn detentie uitzitten.

5.2 Houding en vaardigheden van werkers

"De werkers zijn bepalend voor het succes van GAAF. Zij dragen het project."

In de startnotitie van GAAF staat vermeld dat de werkers moeten beschikken over capaciteiten als vasthoudendheid, optimisme, lef en systematiek.

Zowel aan de externe deskundigen als aan de gezinnen, is gevraagd aan welke eisen volgens hen de werkers moeten voldoen en of dat ook daadwerkelijk het geval is. De GAAF-werkers en projectleiding komen kort aan het woord over de etnische samenstelling van het team en culturele achtergrond van de werkers.

Externe deskundigen

De externe professionals zijn op afstand betrokken bij de uitvoering van GAAF, maar geven desondanks hun visie op de houding en vaardigheden van de werkers.

Als GAAF-werker moet je je kunnen inleven in en affiniteit hebben met de doelgroep.

De gezinswerkers moeten niet bang zijn en stevig in hun schoenen staan omdat ze regelmatig in vreemde en soms bedreigende situaties terecht komen. Daarnaast zijn

assertiviteit en communicatieve vaardigheden belangrijk om bij gezinnen binnen te komen en je staande te houden.

“Communicatief vaardig, met andere woorden: goed gebekt.”

Overige eigenschappen die als belangrijk worden gezien zijn creativiteit en doorzettingsvermogen. GAAF-werkers moeten kunnen functioneren in een ongestructureerde context en in staat zijn om de tekortkomingen van andere organisaties in het werkveld op te vangen. Het feit dat GAAF in alle gezinnen is binnengekomen – ook waar het andere instanties niet is gelukt - geeft, aldus de politie, aan dat de GAAF-werkers over deze vaardigheden beschikken.

Interne deskundigen

Met betrekking tot etniciteit geven de projectleiders en de werkers aan dat een werker niet per definitie dezelfde etnische achtergrond hoeft te hebben als het gezin. In principe zou je met een wit team moeten kunnen werken. De gemengde etnische samenstelling van het team wordt echter wel als een meerwaarde beschouwd. Op deze wijze kunnen de teamleden elkaar ondersteunen met ‘inside-information’ over cultuur en gewoonten. Affiniteit met niet-Nederlandse etnische groepen en deskundigheid op dit gebied zijn belangrijker dan de etniciteit van de gezinswerker. Herhaaldelijk wordt gezegd dat je onafhankelijk van je eigen referentiekader en onbevooroordeeld een gezin in moet gaan.

“Open-minded en respect hebben voor elkaars cultuur.”

Een kanttekening wordt geplaatst bij de Antilliaanse gezinnen. In deze gezinnen zou het voor een witte werker moeilijker zijn om binnen te komen.

Daarnaast zijn inzicht, een professionele hulpverleningsachtergrond en goede communicatieve vaardigheden, zodat je zaken begrijpelijk uit kunt leggen, belangrijker dan de etniciteit. Met deze vaardigheden kun je etnische verschillen overbruggen.

Met betrekking tot de overige kwalificaties sluiten de uitspraken van de teamleden sterk aan bij die van de andere geïnterviewden. Daarbij moet worden vermeld dat in de interviews met de gezinswerkers vooral de vastberadenheid, het nauwgezet nakomen van gemaakte afspraken en de assertiviteit een belangrijke rol spelen.

“Je moet je weten te positioneren.”

De projectleiding benadrukt naast deze aspecten ook de professionele samenstelling van het team. De teamleden moeten verschillende achtergronden hebben. In mei 2005

zien we teamleden die afkomstig zijn uit de sectoren, onderwijs, justitie, welzijn en hulpverlening.

Interne betrokkenen

Wat de houding en vaardigheden van de werkers betreft, zijn de gezinnen degenen die het meest betrokken zijn. Zij geven niet alleen hun mening over de gewenste/veronderstelde eigenschappen van de GAAF-werkers, maar putten ook uit hun concrete ervaring. De eigenschappen van de GAAF-werkers kunnen in de opinie van ouders en jongeren als volgt worden samengevat: betrokken, optimistisch en vasthoudend.

Betrokkenheid

Vrijwel alle geïnterviewde gezinnen zijn zeer tevreden over de gezinswerker, omdat de gezinswerker zich zo betrokken toonde. Meerdere keren wordt gezegd dat moeder en kinderen zich vanaf het begin erg op hun gemak voelen bij de GAAF-werker. Sommigen spreken zelfs van een 'click'. De gezinnen ervaren grote steun van de gezinswerkers.

Over de houding van de werkers zegt één moeder dat de GAAF-werker veel vertrouwen uitstraalde. Op dat moment was dat wat deze moeder nodig had.

"De GAAF-werker was een grote steun voor me en het voelde alsof ze deel uitmaakte van de familie."

Optimisme

De gezinswerkers proberen een positieve draai te geven aan alle problemen in een gezin. Dit wordt erg gewaardeerd door de gezinnen. Eén moeder aarzelde vooraf erg om met GAAF in zee te gaan. Ze was bang dat ze haar kinderen kwijt zou raken. De GAAF-werker heeft benadrukt dat het juist de bedoeling was om moeder en kinderen bij elkaar te houden.

Vasthoudendheid

In de interviews komt duidelijk naar voren dat de werkers doorzetten en vasthoudend zijn. In het begin irriteert en bevreemdt dit de gezinnen, maar in de loop van de begeleiding gaat men het waarderen.

Een goed voorbeeld van flexibiliteit en vasthoudendheid is het volgende: bij één van de gezinnen doet de politie 's nachts een inval. De moeder belt de gezinswerker, die vervolgens de politie aan de telefoon krijgt. Zij blijft net zolang met de agent aan de telefoon tot zij ter plaatse is om in de crisissituatie mee te kunnen denken en handelen.

Ook het directe en kordate handelen van de gezinswerkers wordt vaak genoemd. Op het moment dat GAAF in een gezin komt, gaan ze direct aan de slag indien dat nodig

is. In één gezin zit de jongere in voorarrest als GAAF in het gezin komt. Om voor een vervroegde vrijlating in aanmerking te komen, dient er een dagbesteding te zijn voor de jongere. De GAAF-werker gaat direct aan de slag om dit te regelen, waarna de jongere wordt geschorst en GAAF zich met de andere problemen in het gezin bezig kan gaan houden.

De dossiers

Uit de dossiers blijkt de vasthoudendheid van de gezinswerkers. Ze laten zich niet met één telefoontje afschepen en blijven langsgaan bij een gezin tot ze binnen worden gelaten.

De optimistische inslag komt ook in de dossiers naar voren. Er wordt vanuit gegaan dat 'alles' mogelijk is. Als een jongere al lange tijd niet meer naar school gaat, probeert GAAF deze jongere weer op een school te krijgen, ondanks negatieve klanken van andere instanties over de jongere.

Voor systematiek wordt gezorgd door op vaste tijden in de week met een gezin, een moeder of jongere af te spreken. Bijvoorbeeld elke week op woensdagmiddag het gedrag op school bespreken en rollenspelen te doen.

5.3 Samenwerking in de praktijk

Om een sluitende aanpak te creëren voor deze jongeren en gezinnen met complexe problematiek is de bundeling van expertise noodzakelijk. Daarnaast zijn korte lijnen met belangrijke partners, zoals onderwijsinstellingen en politie/justitie van groot belang om snel te kunnen reageren.

Ook organisaties op gebied van onderwijs en arbeid zijn partners waar men veel mee te maken heeft en ook hier moet er sprake zijn van een soepele samenwerking (Hand in Hand in Feijenoord).

Externe deskundigen

Bij aanvang van GAAF was niet direct sprake van een soepele samenwerking. Netwerkpartners waren niet bekend met GAAF en stonden wantrouwend tegenover 'het zoveelste nieuwe initiatief'. In de loop van het eerste jaar heeft GAAF zich gepresenteerd bij de instellingen en is samenwerking op gang gekomen. Met name op uitvoerend niveau heeft GAAF snel een positie verworven.

"Enkele gezinnen die positieve resultaten laten zien, zorgen voor goede reclame."

Op beleidsmatig niveau zorgt het Dosa voor korte lijnen met de partijen die in dit overleg vertegenwoordigd zijn.

Interne deskundigen

GAAF heeft het afgelopen jaar een plaats veroverd op de sociale kaart van Feijenoord, en er is deelgemeentelijke bekendheid. Ook 'Het breed teamoverleg' van DSO is zinvol voor het positioneren van GAAF ten opzichte van de andere projecten. Daarnaast kan tijdens dit overleg de expertise van de netwerkpartners gedeeld worden.

Uit de jaarrapportage van GAAF blijkt dat sinds kort ook een teambreed overleg is gestart tussen GAAF en de Kernpunten Feijenoord, Delfshaven en Charlois. Het doel van dit overleg is het uitwisselen van informatie en expertise en het houden van themabesprekingen.

Over de korte lijnen op uitvoerend niveau zijn de meningen verdeeld en per partner en per gezinswerker verschillend.

De ene gezinswerker zegt nauwelijks samen te werken met andere projecten. En een ander zegt zelf er voor te zorgen dat er korte lijnen komen, als die er nog niet zijn. Ook wordt opgemerkt dat het contact soms te veel eenrichtingsverkeer vanuit GAAF is. Het zou fijn zijn wanneer instanties GAAF wat vaker uit zichzelf benaderden.

De meeste afspraken over samenwerking worden per gezin gemaakt. Deze afspraken worden meestal mondeling gemaakt.

Gezinswerkers geven aan dat zij behoefte hebben aan meer informatie van de politie. In verband met privacyregelingen blijft er een afstand tussen GAAF en de politie. GAAF krijgt maar een deel van de informatie (alleen met betrekking tot de jongere), terwijl informatie over de rest van de gezinsleden ook erg nuttig en belangrijk kan zijn.

Met scholen wordt vanzelfsprekend veel samengewerkt. Toch vindt men dat scholen en ook huisartsen regulier meer in de samenwerking betrokken moeten worden.

Naast de politie en scholen, worden de volgende partijen genoemd waarmee met enige regelmaat wordt samengewerkt: DSO, AMW, Jeugdreclassering, Gezinsvoogdij en Intensieve Thuiszorg.

Eén gezinswerker werkt samen met het Act-team, dat hulp biedt bij psychische en psychiatrische problematiek. Deze samenwerking verloopt snel en goed.

Aandachtspunt blijft de afbakening van de verantwoordelijkheden. Voor de gezinswerkers is het vaak moeilijk om in te schatten waar de verantwoordelijkheid van GAAF eindigt en die van de partners begint.

De dossiers

Bij drie van de vier niet in behandeling genomen gezinnen lag de oorzaak grotendeels in de samenwerking tussen GAAF en netwerkpartners. Ook uit de dossiers blijkt dat de samenwerking met Jeugdzorg in de loop van het jaar is geformaliseerd en verbeterd.

Overigens betreft samenwerking niet alleen een bilaterale kwestie tussen GAAF en een betrokken partner. Soms loopt de samenwerking tussen twee externe partners (bijvoorbeeld onderwijsinstelling en leerplicht) niet goed en is de jongere daar de dupe van. De GAAF-werker stelt zich dan op als katalysator en 'luis in de pels'. Zonodig zoekt de projectleiding op managementniveau contact met – potentiële – samenwerkingspartners.

5.4 Aansturing en evaluatie

In de paragraaf over aansturing komen vooral de gezinswerkers en projectleiding aan het woord. Deze informatie wordt aangevuld met observaties van de onderzoekers. De externe professionals konden weinig zeggen over de praktische aansturing. Over de monitoring en evaluatie zijn de externe deskundigen wel geraadpleegd. De dossiers geven geen informatie over de aansturing, monitoring en evaluatie van het project en zijn dus buiten beschouwing gelaten.

5.4.1 Centrale aansturing

De gezinswerkers maken nauwgezette (contact-)verslagen van hun werkzaamheden en koppelen deze terug naar de projectleider. De projectleider blijft hierdoor intensief betrokken bij de activiteiten en interventies in de gezinnen. Tijdens het wekelijkse werkoverleg krijgen de gezinswerkers feedback over hun activiteiten in de voorgaande week. De gezinnen worden besproken in het bijzijn van alle gezinswerkers, zodat niet alleen de projectleider zijn visie geeft, maar ook collega's mee kunnen denken over de aanpak. Tevens wordt hiermee beoogd dat collega's elkaar bij afwezigheid kunnen vervangen.

De aansturing door de projectleiding heeft een tweeledig doel:

- Ondersteuning en professionalisering van de gezinswerkers
- Handhaven en bewaken van de methodische structuur

Met betrekking tot de ondersteuning en professionalisering valt in de werkoverleggen op dat de gezinswerker zeer concreet wordt bijgestuurd en ondersteund in zijn hectische taak. Aan de hand van de praktijk worden alternatieven besproken om doelgericht te werk te gaan in de gezinnen. De projectleider complimenteert, daagt uit, remt af, verduidelijkt en neemt cruciale beslissingen. De gezinswerkers ventileren in het werkoverleg ook frustraties en persoonlijke knelpunten.

De projectleider is intensief betrokken, maar heeft door zijn positie ook de gewenste afstand.

"Het is belangrijk dat een werker zich realiseert dat hij geen eigen toko heeft, maar dat er iemand over z'n schouder meekijkt."

De tweede doelstelling van het werkoverleg betreft de bewaking van de structuur en de methodiek. Regelmatig worden de onderscheidende methodische voorwaarden van GAAF (outreaching, vasthoudend, intensief) genoemd en hoe dit in de praktijk vertaald moet worden. De projectleider volgt nauwgezet de methodische gefaseerde structuur (zie paragraaf 2.1) die als leidraad dient voor de gezinswerkers en draagt deskundigheid over met betrekking tot de gedragsmatige aanpak binnen de gezinnen.

"In de dynamiek van de concrete begeleiding van zeer problematische gezinnen gebeurt er zo veel, dat een buitenstaander feedback moet geven op het handelen en de methodische structuur moet bewaken."

Ook de gezinswerkers geven aan dat de methodische structuur houvast biedt bij het werken in de vaak chaotische dagelijkse situatie en de veelheid aan problemen die op hen af komen. De projectleiders hebben volgens hen een open, eerlijke aanpak.

"Je krijgt zaken aangereikt, maar je mag ook je eigen visie geven en die wordt serieus genomen."

Over de aansturing tijdens de begeleiding van de gezinnen zijn de gezinswerkers goed te spreken. Alleen tijdens de inwerkperiode is dit voor verbetering vatbaar.

5.4.2 Evaluatie

Kan GAAF beschouwd worden als een kansrijk initiatief dat de gewenste gedragsverandering bij de doelgroep problematische jongeren ook daadwerkelijk realiseert of moet GAAF geplaatst worden onder de noemer van de vele – goedbedoelde, slecht beschreven en oncontroleerbare - projecten die de laatste jaren uit de grond zijn gestampt om de jeugdcriminaliteit te beteugelen?

Omdat GAAF nog in een exploratief stadium verkeert en evaluatie in welke vorm dan ook nog nauwelijks aan de orde is, is allereerst aan de betrokkenen gevraagd welke criteria de mogelijke effectiviteit van GAAF bepalen. Vervolgens wordt ingegaan op landelijke ontwikkelingen aangaande evaluatie van jeugdprogramma's.

Externe deskundigen

Allereerst dient gezegd te worden dat de deskundigen in subjectieve zin positieve resultaten van GAAF verwachten. De politie geeft aan dat de gezinnen die een jaar bij GAAF in behandeling zijn merkbaar minder aandacht vragen.

De deskundigen geven tevens aan dat ze het belangrijk vinden dat de 'resultaten' aantoonbaar zijn. Daarom zijn er harde, meetbare feiten nodig.

"Uiteindelijk moeten de bevolking en politiek kunnen zien, dat een project heeft gewerkt."

Daarnaast wordt aangevoerd dat de interventies zoveel mogelijk in kaart gebracht moeten worden. Deze verschillen per gezin en kunnen ook niet met een algemene evaluatie worden beoordeeld. Aan de hand van de interventies en het plan van aanpak moet er per gezin bekeken worden of de doelstellingen en werkdoelen bereikt zijn.

Afname van het aantal politiecontacten of zelfs het uitblijven van politiecontacten staat daarbij met stip op nummer één.

De externe deskundigen noemen de volgende 'objectief meetbare' effecten:

1. afname van het aantal politiecontacten,
2. verbetering van schoolprestaties en schoolbezoek
3. verbetering in (kansen op) werk
4. verbetering in de vrijetijdsbesteding
5. verbetering in de gezinsomstandigheden
6. acceptatie van en coöperatie met hulpverleningsinstellingen
7. vermindering problematisch gedrag van zowel de jongere als van het gezin

Door de externe deskundigen wordt het thema 'haalbaarheid' in één adem genoemd met meetbare effecten. Het is onrealistisch te veronderstellen dat de gezinnen uit deze doelgroep, na welk project dan ook, voorbeeldgezinnen worden. Het zullen vrijwel altijd gezinnen blijven met problemen en politiecontacten.

"Als je zo in de ellende zit, zul je altijd in de marge van de samenleving blijven zitten. Het gaat meer om het beheersbaar en leefbaar maken van de situatie."

Interne deskundigen

De gezinswerkers en de projectleiding benadrukken dat evaluatie zorgvuldig moet gebeuren om te voorkomen dat er verkeerde conclusies worden verbonden aan de uitkomsten van een evaluatie. Daarom worden er eerst een aantal kanttekeningen geplaatst door de gezinswerkers.

- Op (deel)gemeentelijke niveau zal men vooral geneigd zijn te kijken naar het aantal afgeronde gezinnen in een bepaalde periode; een prestatiecontract. Het aantal afgeronde gezinnen hoeft echter geen voorwaarde voor succes te zijn. Hoe complexer de problematiek van een gezin, des te langer zal het duren voor de begeleiding is afgerond.
- Succes is een relatief begrip. Soms is een uithuisplaatsing een succes voor dat specifieke gezin, terwijl dat door de 'buitenwereld' misschien als falen wordt beschouwd.

Aanvullend op de zeven al door de externe experts genoemde effectiviteitsthema's als school, werk, politiecontacten en problematiek noemen de gezinswerkers en project-leider:

8. toename/instellen van het toezicht van ouders op kinderen

“Ouders moeten zich weer als opvoeders gaan gedragen, de verantwoordelijkheid nemen en toezicht houden op hun kinderen”

9. realiseren van de gestelde werkdoelen

Binnen het project staat het plan van aanpak met daarin de werkdoelen centraal. Door de ondernomen interventies en uitkomsten van acties te bekijken, kan gemeten worden in hoeverre de gestelde doelen zijn behaald. Dit zegt iets over het al dan niet slagen van de begeleiding. Voordeel van deze methodische evaluatie is dat de gestelde (werk-)doelen op zich al een bepaalde mate van realisme en haalbaarheid in zich hebben.

Bij het opstellen van het plan van aanpak, is het belangrijk dat men kijkt naar wat de jongere en het gezin zelf willen. Het is niet zinvol om iets op te leggen, wat de gezinswerker of projectleiding belangrijk vinden maar de jongere of het gezin niet, want dat heeft geen of slechts een korte termijneffect.

10. de mate waarin gezinnen zelf vinden dat hun positie is verbeterd

Een goede graadmeter voor succes is de visie van de gezinnen zelf. Daaraan kan deels worden afgemeten in hoeverre de doelstellingen van GAAF behaald zijn. Na afronding van het project zou ook de gezinnen gevraagd moeten worden wat GAAF met hen bereikt heeft en of zij dat als een verbetering ervaren

Interne betrokkenen

Tijdens de vier gezinsinterviews is gevraagd op welke terreinen actie is ondernomen en of dat ook effect heeft gehad. De gezinnen geven aan dat vooral in de opvoedings-situatie verbetering is gekomen. Kinderen luisteren beter en er is minder ruzie. Er wordt nu gewerkt met straffen en belonen en de moeders hebben veel begrip gekregen voor de adolescenten in hun gezin.

Er is in één geval een uitkering geregeld en in een ander gezin is een dreigende uithuiszetting voorkomen.

In één situatie is een gewelddadige ex-partner *‘uit huis gewerkt’*.

Er wordt in twee gezinnen gewerkt aan een plaatsing op een school of een terugkeer naar school van de jongere.

Twee moeders geven aan *‘meer rust in hun hoofd te hebben gekregen en stressbestendiger te zijn’*. Ook zeggen twee moeders dat ze zelfstandiger zijn en zich niet meer laten *‘afschepen’*.

Tot slot wordt door drie van de vier geïnterviewde ouders gezegd dat ze willen dat GAAF in hun gezin blijft. Opmerkelijk is dat GAAF in twee van deze gezinnen al een jaar actief is.

De dossiers

Zoals gezegd, is de looptijd van GAAF nog te kort om op dossierniveau effect te kunnen vaststellen. Daarbij moet opgemerkt worden dat er binnen de dossiers ook nog verbeteringen in de structuur moeten worden aangebracht. In de geanalyseerde dossiers zijn plannen vaak zeer beknopt beschreven en de doelstellingen en werkdoelen te abstract. Het is moeilijk om hier een evaluatie aan te koppelen.

Intermezzo

Opmerkelijk is dat geen van de geïnterviewden ingegaan is op de landelijke ontwikkelingen op het gebied van monitoring en evaluatie van programma's voor jongeren. Met name twee ontwikkelingen zijn voor GAAF van belang. Het eerste initiatief betreft 'Operatie Jong'. Operatie Jong is een samenwerkingsverband van de Ministeries van VWS, OCW, Justitie, SZW en BZK dat zich bezighoudt met jeugd- en jongerenbeleid in de meest brede zin. Eén van de thema's die op de agenda van 'Operatie Jong' staan, is effectiviteit. Er zijn veel verschillende programma's om jongeren met problemen te helpen, maar over de effectiviteit is weinig bekend. Deze programma's moeten uiterlijk eind 2006 op effectiviteit en kwaliteit zijn getoetst en vervolgens beter op elkaar worden afgestemd. Een tweede initiatief van het kabinet is 'Jeugd terecht', een programma van het Ministerie van Justitie gericht op de aanpak van jeugdcriminaliteit. Ook dit programma heeft een onderdeel effectiviteit van strafrechtelijke interventies voor jongeren. De volgende effectiviteitscriteria worden binnen het programma van 'Jeugd terecht' genoemd:

1. Theoretische onderbouwing: de gedragsinterventie is gebaseerd op een expliciet verandingsmodel waarvan de werking wetenschappelijk is getoond
2. Selectie van justitiabelen: het type justitiabele waarop de gedragsinterventie zich richt, wordt duidelijk gespecificeerd en geselecteerd.
3. Dynamische criminogene factoren: de gedragsinterventie is gericht op het veranderen van risicofactoren die samenhangen met het criminele gedrag
4. Effectieve (behandel)methoden: er worden (behandel)methoden toegepast die aantoonbaar effectief of veelbelovend zijn.
5. Vaardigheden en protectieve factoren: de aanpak is mede gericht op het leren van praktische, sociale en probleemoplossende vaardigheden.
6. Fasering, intensiteit en duur: de intensiteit en duur van de gedragsinterventie sluit aan bij de problematiek van de deelnemer.
7. Betrokkenheid en motivatie: betrokkenheid van de deelnemer bij de gedragsinterventie en motivatie voor deelname moeten worden bevorderd en gestimuleerd.

8. Continuïteit: er moeten duidelijk verbindingen zijn tussen de gedragsinterventie en de totale begeleiding van de justitiabele.
9. Interventie-integriteit: de gedragsinterventie moeten worden gemonitord zodat het wordt uitgevoerd zoals het bedoeld is.
10. Evaluatie: een doorlopende evaluatie geeft inzicht in de effectiviteit van de gedragsinterventie.

Hoewel bovenstaande criteria specifiek gericht zijn op *strafrechtelijke* interventies, kunnen deze criteria met geringe aanpassingen ook worden toegepast op gezinsbegeleidingsprojecten als GAAF, waarbij ook het delinquente/overlastgevende gedrag van de jongere de eerste aanleiding vormt om GAAF in te schakelen. Overigens kunnen de – voorlopige - effectiviteitscriteria van 'Operatie Jong' nog in 2005 tegemoet worden gezien.

6. GAAF in relatie tot andere voorzieningen

In dit hoofdstuk wordt de positie beschreven van GAAF in relatie tot de andere projecten en voorzieningen in Feijenoord.

De vraag daarbij is of GAAF inderdaad de welkome aanvulling op het huidige aanbod is of dat GAAF gerangschikt moet worden onder de categorie 'meer van hetzelfde'.

GAAF richt zich, zoals gezegd, op jeugdigen die overlast en criminaliteit plegen én hun gezinnen. Voor de inventarisatie van projecten worden deze doelgroepen jongeren en gezinnen apart besproken in paragraaf 6.1 en 6.2.

6.1 Projecten in Feijenoord/Rotterdam die zich richten op jongeren en overlast

In het onderstaande schema worden de projecten weergegeven die zich bezighouden met jongeren die overlast veroorzaken. De informatie is verzameld op basis van brochures en/of websites. Bij enkele projecten is aanvullend telefonisch informatie ingewonnen. De selectie van de projecten heeft plaatsgevonden in samenwerking met de Dosa-regisseur en de projectleiding van GAAF.

Tabel – 5 - Overzicht van projecten en aanpakken in Feijenoord die zich richten op jongeren met probleemgedrag.

Naam	Uitvoerende instantie	Doelgroep	Doelstelling	Kenmerken/ Looptijd
<i>Kernpunt</i>	<i>Leger des Heils, onderdeel Reclasering</i>	Jongeren met een hulpverleningshistorie die overlastgevend en crimineel gedrag vertonen	Terugleiden naar school, werk. Recidive voorkomen.	Sluitstuk van voorzieningen. Outreaching, intensief en langdurig. Zowel vrijwillig als dwang.
<i>ACT-team</i>	GGZ-groep Euro-poort	Jongeren van 17-23 met meervoudige psychologische of psychiatrische problematiek die hulp niet aanvaarden.	Herstel en rehabilitatie mbv curatieve aanpak	Outreaching, langdurig. Ook kortdurend consultatief.

<i>Nieuwe Perspectieven</i> (NPR)	Stichting Jongerenwerk op Zuid (onderdeel van SWF) en stichting Humanitas	Jongeren van 12-24 jaar met school/werkproblematiek die dreigen af te glijden	Terugleiden school/werk	Outreaching, kortdurend: 12-14 weken
<i>Jouw Project</i>	Stichting Humanitas	Allochtone jongeren die problemen hebben op meerdere leefgebieden	Interventies gericht op vinden van zinvolle vrijetijdsbesteding, scholing, huisvesting en positief werkende sociale contacten	Preventief, laagdrempelig, systeemgericht. Zowel kortdurende hulpverlening als langdurige begeleiding
<i>Pak je kans</i>	Bureau Jeugdzorg en Stichting Humanitas	Jeugdigen van 5-18 jaar, die bij politie in het oog springen.	Ondersteuning, op rechte pad helpen of houden.	Preventief, vroegtijdige signalering en interventie dmv groepstrainingen en groepsgesprekken. Intervenieren binnen 48 uur. Locatie politiebureau. Maximaal 3 maanden
<i>Dar el Hidaya</i>	Stek Jeugdzorg	Marokkaanse jongeren van 12-21 jaar met probleemgedrag t.a.v. school of criminaliteit of ex-gedetineerden.	Oplossing ouder-kindconflict met als doel jongeren weer thuis te plaatsen of via fasehuis/ kamertraining zelfstandig te laten wonen.	Opvanghuis, max. 6 maanden, tevens crisisopvang voor max. 48 uur.

<i>ITB Criem</i>	Bureau Jeugdzorg afdeling Jeugd- bescherming en Jeugdreclassering	Allochtone jongeren van 12-18 jaar met weinig ernstige feiten, maar die wel risico lopen, vanwege problemen op diverse leefgebieden.	Geschikte school of baan en/of goede vrijetijdsbesteding vinden.	Jeugdreclasseringstraject. zeer intensieve, individueel gerichte vorm van hulpverlening Duur: 3 maanden
<i>ITB Harde Kern</i>	Bureau Jeugdzorg afdeling Jeugd- bescherming en Jeugdreclassering	Jongeren van 12-18 die voldoen aan: <ul style="list-style-type: none"> – meerdere keren met justitie in aanraking voor ernstige feiten – problemen op diverse leefgebieden – ander (vrijwillig) hulpverleningsaanbod is niet toereikend – aangehouden voor strafbaar feit waarop straf van 3 maanden of meer staat 	Traject naar zinvolle en controleerbare tijdsbesteding.	Jeugdreclasseringstraject Training en scholing Duur: 6 maanden
<i>Briljantjes</i>	Lus di Trafiko	Antilliaanse (overlastgevende) jongeren in achterstandspositie.	Succesvolle toekomst voor de jongeren en ontwikkeling van rolmodellen en imagoverbetering van de doelgroep.	De jongeren krijgen een budget, succesvolle toekomst en worden begeleid door mentoren.

Er is een groot aantal projecten dat zich richt op problematische, overlastgevende of criminele jongeren. Het primaire doel van al deze projecten is de jongere op het rechte pad te houden of daar weer op te krijgen. Vaak wordt er gezocht naar een geschikte opleiding of school, werk of een zinvolle tijdsbesteding om dit doel te bereiken.

Een belangrijk verschil tussen de twee ITB-vormen en de overige projecten uit de inventarisatie is dat er in een justitieel kader sprake is van dwang. Bij de overige projecten is deelname altijd op vrijwillige basis.

Dar el Hidayah valt op in de inventarisatie omdat het niet gaat om een project waarbij de jongere enkele uren per dag of week wordt begeleid. Dar el Hidayah is een opvanghuis en geeft jongeren die thuis in een conflictsituatie verkeren een tijdelijk onderkomen.

De duur van de begeleiding verschilt per project. Er zijn zowel kortlopende als langdurige projecten, sommige duren 3 maanden, sommige een half jaar.

Ook wat betreft intensiviteit en mate van outreachend werken, is er verschil tussen de diverse projecten. Het laatste opvallende onderscheid is van etnische aard. Enkele aanpakken richten zich alleen op jongeren van een specifieke allochtone groep, maar het algemene kenmerk is dat de projecten zich richten op jongeren die problemen hebben op meerdere leefgebieden.

Ondanks de grote overeenkomst in doelgroep en doelstelling is het grote onderscheid tussen GAAF en de bovengenoemde projecten dat GAAF het systeem-/gezinsgerichte, het outreachende, het integrale aspect en het langdurige karakter in zich verenigt. Met een looptijd van ongeveer een jaar is GAAF ook het project met de langste looptijd. Ook wat betreft de eerste selectie door de politie onderscheidt GAAF zich van de andere vrijwillige projecten.

6.2 Projecten in Feijenoord/Rotterdam die zich richten op problematische gezinnen

Naast overlastgevend of crimineel gedrag van jongeren, richt GAAF zich ook op het gezin van deze jongere. Hieronder volgt een schematisch overzicht waarin alle projecten staan die zich richten op problematische gezinnen.

Tabel - 5 - Overzicht van projecten en aanpakken die zich richten op problematische gezinnen.

Naam	Uitvoerende instantie	Doelgroep	Doelstelling	Kenmerken / Looptijd
<i>Vroegtijdige Interventies in Gezinnen (VIG)</i>	RADAR Advies	Gezinnen in Noord met bijstandsuitkering en met meervoudige problematiek	Overlast halt toeroepen, zelfredzaamheid bevorderen. Afstand tot arbeidsmarkt verkleinen	Methodische, gefaseerde aanpak. Outreachend. Drangcomponent vanuit SoZaWe. Gestreefd wordt naar max. 6 maanden

<i>Gezinsdag-behandeling</i>	Stek Jeugdzorg	Gezinnen met kinderen tussen de 5-18 jaar met opvoedingsproblematiek en ruzie, leren omgaan met elkaar.	Gedragsverandering	Preventief, geïndiceerde hulp. Behandeling d.m.v. training, gesprekken etc (hoogdrempelig) 6 maanden
<i>Families First</i>	Stek Jeugdzorg (afd. Jeugdhulp Thuis)	Gezinnen waar hulp voor een kind dreigt en acute crisishulp noodzakelijk is	Gezin bij elkaar houden en zelfstandig maken in probleemhantering	Geïndiceerd. 4 weken, met name 1 ^e week zeer intensief.
<i>Communities that Care</i>	CtC in samenwerking met lokale projecten	Alle jeugd van 0 – 18 jaar in desbetreffende wijk.	Structurele verbetering van de sociale veiligheid en het voorkomen van probleemgedrag bij kinderen en jongeren	Samenwerkingsverband van lokale projecten
<i>Home-Start</i>	Stichting Humanitas	Gezinnen met ten minste 1 kind van zes jaar of jonger die behoefte hebben aan ondersteuning op diverse levensgebieden	Versterken van het zelfvertrouwen en het sociale netwerk. Evt. doorverwijzing naar verdergaande hulpverlening.	Preventief, lichte en praktische vorm van gezinsbegeleiding door getrainde vrijwilligers. Gem. 9 maanden en 126 uur per gezin.
<i>Opvoedingsondersteuning; Opvoed-telefoon en Twinkeltjes,</i>	Bureau Jeugdzorg	Ouders en opvoeders	(vroegtijdige) ondersteuning bij opvoeding en verschaffen van informatie over opvoeden.	Preventief, duur is verschillend Bijv. cursus 'Beter omgaan met pubers' bestaat uit 7 bijeenkomsten
<i>Opvoedingsondersteunende cursus Bon Kriá</i>	Stichting Welzijn Antillianen en Arubanen (SWA) en Welzijn Hoogvliet	Ouders van kinderen van 0-8 jaar	Opvoedingsondersteuning, waarbij het contact en de communicatie tussen ouder en kind wordt bevorderd	Preventief, ondersteuning, twee sessies van vijf bijeenkomsten

<i>ProksiMO</i>	Stichting Welzijn Antillianen en Arubanen (SWA)	Antilliaanse en Arubaanse jongeren (16-23 jaar) in de wijk Kattendrecht met meervoudige problematiek	Interventies gericht op scholing en/of werk. Tevens interventies op gezinsniveau met als doel jongere binnen het traject te houden	Preventief,
-----------------	---	--	--	-------------

Evenals op individueel jongereniveau valt op gezinsniveau vast te stellen dat GAAF aanvullend is op de bovenstaande projecten. De meeste projecten zijn sterk preventief en kortdurend van aard en richten zich op gezinnen met jongere kinderen. Inhoudelijk vertonen VIG en GAAF grotere overeenkomst, met dien verstande dat VIG op experimentele basis in Rotterdam-Noord wordt uitgevoerd, een kortere looptijd heeft, op indicatie van de sociale dienst plaatsvindt en als drangmaatregel intrekken of korten van de uitkering hanteert.

GAAF afzetten tegen het actuele aanbod betekent dat GAAF voorziet in een lacune in het aanbod en daadwerkelijk aanvullend is op dit aanbod. Ook het interview met de voorpostfunctionaris van het Bureau Jeugdzorg gaf duidelijk weer dat binnen het huidige aanbod in Feijenoord geen voorziening is die op deze intensieve, outreachende wijze binnen zeer problematische gezinnen werkt.

7. GAAF en de politie

GAAF heeft nauwe relaties met de politie. Aanleiding voor aanmelding bij het project is immers het overlastgedrag van een jongere en een van de hoofddoelstellingen is de afname van het aantal politiecontacten. Om deze redenen wordt ook gekeken naar de geregistreerde politiegegevens van de GAAF-jongeren en hun familie.¹⁴ In dit hoofdstuk worden drie vragen beantwoord:

1. Hebben jongeren op het moment van aanmelding geregistreerde antecedenten en zo, ja welke?
2. Wat kan er gezegd worden over de antecedenten van de familieleden?
3. Zijn er veranderingen in het criminaliteitspatroon wanneer jongeren en hun gezinnen onderdeel uitmaken van de aanpak van GAAF?

7.1 Antecedenten van jongeren in de aanmeldingsperiode

Als intakecriterium voor GAAF wordt gesteld dat ten minste één kind in het gezin delinquent is en/of overlast veroorzaakt. Interessant daarbij is of dit criterium ook terug te vinden is in de politieregistratie en welk type feiten het betreft.

Om dit in beeld te brengen en om zicht te krijgen op het delinquentiepatroon zijn de X-polmutaties per jongere geanalyseerd in de periode van zes maanden vóór aanmelding en in de periode van twee maanden vóór aanmelding. Binnen deze periodes is er gekeken of de mutaties in aantal en ernst veranderingen vertonen.

Jongeren kunnen in verschillende hoedanigheden voorkomen in een mutatie, namelijk in de rol van getuige, slachtoffer, verdachte of betrokkene. Dit laatste betekent dat de jongere in een mutatie niet per definitie verdachte hoeft te zijn, maar wel op enigerlei betrokken bij een strafbaar feit waarbij zijn rol anders was dan die van getuige of slachtoffer. Voor de wijkagent valt deze jongere wel op door zijn betrokkenheid. Voor het beantwoorden van de vraag naar de antecedenten van een jongere in X-pol is er daarom voor gekozen om niet alleen het verdacht zijn van een delict, maar ook de betrokkenheid bij een delict in beschouwing te nemen. In de zes maanden voor aanmelding blijkt dat in tien van de elf gezinnen een jongere betrokken was bij het plegen van één of meerdere feiten. Wordt binnen deze periode gekeken naar de laatste twee maanden voor de aanmelding dan blijkt in acht gezinnen één (of meerdere) jongere(n) politiecontacten te hebben als verdachte of betrokkene. Wanneer beide periodes met elkaar vergeleken worden, kan voorzichtig gesignaleerd worden dat de meeste jongeren zich eerst schuldig maken aan lichte vormen van criminaliteit zoals verkeersdelicten, brandstichting of overtredingen tegen openbare orde/overlast of vernieling. Daarna, vlak voor de aanmelding bij GAAF, worden de strafbare feiten ernstiger en wordt

¹⁴. Toestemming Ministerie van Justitie. College van Procureurs Generaal. Kenmerk PaG/BJZ/14319

vaker een zwaar delict zoals een vermogensdelict met geweld of ernstige agressie tegen personen gepleegd. Het lijkt er dus op dat deze jongeren in eerste instantie bij de politie opvallen door overlastgevend gedrag, maar wel relatief snel ernstigere delicten plegen. Uitzondering hierop vormt een jongere die een deel van de 2 maanden voor de aanmelding in voorarrest doorbrengt. In tabel 6 zijn de aantallen en het type delict, waarin de jongere als verdachte of betrokkene geoormerkt staat, weergegeven voor de periode van 2 en 6 maanden voor aanmelding. Opgemerkt wordt dat de aantallen in de derde kolom dus deel uitmaken van de totalen in de tweede kolom

Tabel - 7 - Aantal politiecontacten van de jongere als verdachte of betrokkene zes maanden en twee maanden voor de aanmelding naar type.

Jongere	Totaal in de 6 maanden voor aanmelding	Totaal in de 2 maanden voor aanmelding
G4	2x openbare orde/overlast/ vernieling	geen
G5 J1 J2	geen	geen
	2x openbare orde/overlast/vernieling	1x openbare orde/overlast/vernieling
G6	1x vermogen zonder geweld	1x vermogen zonder geweld
G7	geen	geen
G8	1x vermogen met geweld 1x openbare orde/overlast/ vernieling	1x vermogen met geweld
G9	1x vermogen met geweld	1x vermogen met geweld
G10	2x vermogen met geweld 1x overig: valse naam opgeven	geen
G11 J1 J2	1x vermogen zonder geweld 2x overig nl verkeer, brandstichting	1x vermogen zonder geweld
	1x ernstige agressie personen 1x vermogen zonder geweld	1x ernstige agressie personen
G12	4x openbare orde/overlast /vernieling 1x overige agressie tegen personen 1x vermogen met geweld 1x overige: l incident op school	1x openbare orde/overlast /vernieling 1x overige agressie tegen personen
G13	1x ernstige agressie tegen personen	1x ernstige agressie tegen personen
G14	1x zeden	1x zeden

7.2 Antecedenten op gezinsniveau

Hoe zit het met de antecedenten van de overige gezinsleden?

Uit de meervoudige problematiek van de gezinnen zich ook in delinquentie van de opvoeders en delinquentie van de overige broertjes en zusjes?

Om deze vragen te beantwoorden, zijn over de periode van een jaar voor de aanmelding tot aan de datum van aanmelding de antecedenten voor overige gezinsleden nagetrokken. Het gaat hier om mutaties als verdachte en als betrokkene. Dit levert het volgende beeld op:

Tabel - 8 - Aantal mutaties van de overige gezinsleden in het jaar voorafgaande aan GAAF.

Gezin	Aantal mutaties als verdachte	Aantal mutaties als betrokkene
G4	5	3
G5	4	1
G6	1	7
G7	3	9
G8	1	1
G9	6	1
G10	2	3
G11	0	0
G12	2	0
G13	2	4
G14	1	0
Totaal	27	29

Op één gezin na blijkt in alle andere gezinnen ook een ander gezinslid als verdachte bij de politie te boek te staan. In vijf gezinnen komt de vader als verdachte van een delict in beeld, terwijl 8 broertjes van de jongeren ook als verdachte te boek staan. Zouden we de gezinsleden die in de rol van betrokkene geregistreerd staan hierbij optellen dan kan deze respectabele lijst worden aangevuld met een vader, drie moeders, een stiefmoeder, een zusje en een broertje.

Geregeld komt het voor dat bij eenzelfde delict verschillende gezinsleden, met verschillende rollen, betrokken zijn. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan vormen van huiselijke geweld of het gezamenlijk acteren in vermogensdelicten.

De vraag of het intakecriterium dat meerdere (jongere) kinderen in het gezin risico lopen op problematisch gedrag of dit al vertonen wel wordt toegepast, kan dus op basis van politiegegevens worden bevestigd. Terwijl het criterium meervoudige en complexe gezinsproblematiek ook steviger onderbouwd wordt door de politiegegevens.

7.3 Veranderingen in het antecedentenpatroon van jongeren en gezinnen

In deze laatste paragraaf wordt het gladde ijs van de effectevaluatie betreden. Op diverse plaatsen in deze rapportage is al gewezen op de korte looptijd en de experimentele opzet van GAAF, die een betrouwbare effectevaluatie niet rechtvaardigen. Desondanks is besloten om te kijken naar mogelijke veranderingen in het criminaliteitspatroon van de jongeren en de gezinnen.

Om de ontwikkelingen in beeld te brengen zijn de cijfers onderverdeeld in twee periodes. Ten eerste het jaar voorafgaand aan de aanmelding en ten tweede de periode dat het gezin door GAAF wordt begeleid. Hierbij moet een kanttekening worden geplaatst. De laatste periode is niet voor alle gezinnen gelijk, omdat de aanmeldingsdatum verschilt en de mutaties voor elk gezin zijn opgevraagd tot dezelfde einddatum, namelijk 30 april 2005. Grofweg kan er gezegd worden dat de eerste zes jongeren en hun gezinnen een jaar door GAAF zijn begeleid, zodat de cijfers van de eerste periode met de tweede periode vergeleken kunnen worden. Voor de overige – in de tabel gearceerde – jongeren zou dit geen realistisch beeld opleveren, omdat zij pas in 2005 zijn aangemeld en de periode 'tijdens GAAF' maximaal 3 maanden bestrijkt. Voor de volledigheid zijn de mutaties van alle jongeren wel opgenomen in de tabel op de volgende pagina, maar er zullen geen conclusies worden getrokken over de ontwikkelingen van de laatste groep.

Tabel - 9 - Politiecontacten als verdachte of betrokkene van de jongere(n) voor en tijdens GAAF.

Jongere	Aantal mutaties als verdachte		Aantal mutaties als betrokkene		Totaal	
	1 jaar voor aanmelding	Tijdens GAAF	1 jaar voor aanmelding	Tijdens GAAF	1 jaar voor aanmelding	Tijdens GAAF
G4	2	1	4	1	6	2
G5 ¹⁵ J1	0	0	2	1	2	1
	J2	3	3	2	2	5
G6	1	2	2	2	3	4
G7	0	0	2	1	2	1
G8	2	1	0	0	2	1
Subtotaal	8	7	12	7	20	14
G9	1	0	0	0	1	0
G10	3	0	2	0	5	0
G11 J1	3	0	0	0	3	0
	J2	3	0	1	1	1
G12	5	1	4	1	9	2
G13	1	0	3	0	4	0
G14	1	0	0	0	1	0
Totaal	25	8	22	9	47	17

Vier van de zes jongeren uit de eerste 5 gezinnen laten een positieve ontwikkeling zien. Eén jongere verandert niet wat betreft zijn aantal politiecontacten en één jongere vertoont een negatief beeld. Behalve bij de eerste jongeren, zijn het kleine veranderingen. Interessant is om te kijken naar de ernst van de delicten. Tabel 10 geeft een

¹⁵. Dit gezin heeft 2 aanmeldingsdata. In eerste instantie is het gezin aangemeld in mei 2004. Omdat het gezin diep in het criminele circuit zat, is begeleiding, mede op advies van de politie, niet voortgezet. Dit gezin is voor de tweede keer in februari 2005 aangemeld. Voor deze analyse is de eerste aanmeldingsdatum gebruikt. De periode 'tijdens GAAF' levert voor dit gezin een vertekend beeld op, omdat ongeveer 8 maanden van deze periode GAAF niet aanwezig was in dit gezin.

overzicht van de ernst en het verloop van de geregistreerde criminaliteit van de jongeren.

Wat betreft de ernst van het delict is de volgende indeling gehanteerd.

<i>Lichte criminaliteit</i>	<i>Zware criminaliteit</i>
overige agressie tegen personen	ernstige agressie tegen personen
vermogensdelicten zonder geweld	vermogensdelicten met geweld
openbare orde/overlast/vernieling	zedenmisdriven
druggebruik lijst 2 (soft)	wapenbezit/wapengebruik
overige ¹⁶	drughandel lijst 1 (hard)
	drughandel lijst 2 (soft)

Tabel - 10 - Politiecontacten van jongeren uitgesplitst naar ernst (zware of lichte criminaliteit).

Jongere	Verdachte		Betrokkene	
	1 jaar voor aanmelding	Tijdens GAAP	1 jaar voor aanmelding	Tijdens GAAP
G4	2x licht	1x zwaar	4x licht	1x licht
G5 J1 J2	0	0	2x licht	1x licht
	1x zwaar, 2x licht	3x licht	2x licht	2x licht
G6	1x licht	2x zwaar	2x licht	2x licht
G7	0	0	2x licht	1x licht
G8	1x zwaar, 1x licht	1x zwaar	0	0
G9	1x zwaar	0	0	0
G10	2x zwaar, 1x licht	0	2x licht	0
G11 J1 J2	3x licht	0	0	0
	1x zwaar, 2x licht	0	1x zwaar	1x licht
G12	1x zwaar, 4x licht	1x zwaar	4x licht	1x licht
G13	1x zwaar	0	3x lichte	0
G14	1x zwaar	0	0	0
Totaal	25	8	22	9

¹⁶. Hierbij moet gedacht worden aan incidenten als verkeersovertredingen en brandstichtingen.

Hoe ziet deze ontwikkeling er op gezinsniveau uit? Om deze vraag te beantwoorden brengen we in tabel 11 het patroon op gezinsniveau voor en tijdens GAAF in beeld.

Tabel – 11 - Politiecontacten van de overige gezinsleden voor en tijdens GAAF.

Gezin	Aantal mutaties als verdachte		Aantal mutaties als betrokkene		Totaal	
	1 jaar voor aanmelding	Tijdens GAAF	1 jaar voor aanmelding	Tijdens GAAF	1 jaar voor aanmelding	Tijdens GAAF
G4	5	0	3	0	8	0
G5	2	4	0	0	2	4
G6	1	0	7	0	8	0
G7	3	2	6	8	9	10
G8	1	5	1	0	2	5
Subtotaal	12	11	17	8	29	19
G9	6	0	1	0	7	0
G10	2	0	3	0	5	0
G11	0	0	0	0	0	0
G12	2	0	0	1	2	1
G13	2	0	4	0	6	0
G14	1	0	0	0	1	0
Totaal	25	11	25	9	50	20

Uit bovenstaande tabel blijkt dat voor G4 t/m G8 in twee gevallen een duidelijke afname zichtbaar is van het aantal politiecontacten, zowel de keren dat men als 'verdachte' is aangemerkt, maar met name wanneer de gezinsleden zijn geregistreerd als betrokkene. G7 blijft vrijwel op hetzelfde niveau. G5 vertoont een toename van de mutaties tijdens de begeleiding door GAAF, maar dit is waarschijnlijk veroorzaakt door de twee 'aanmeldingsdata'. Alleen G8 laat een negatieve ontwikkeling zien. Deze toename wordt door 2 kinderen uit het gezin veroorzaakt.

Wat betreft de ernst van de politiecontacten kan gezegd worden dat de twee gezinnen die tijdens de begeleiding van GAAF geen politiecontacten meer hebben gehad, voor GAAF betrokken waren bij een zwaar delict. G5 vertoont niet alleen qua frequentie, maar ook qua ernst een negatieve ontwikkeling. In dit gezin zijn de gezinsleden meer

zwaardere delicten gaan plegen. G7 heeft minder politiecontacten gekregen voor zware strafbare feiten, maar wel iets meer lichtere feiten. G8 laat weliswaar een toename zien in het aantal keren dat gezinsleden als verdachte met de politie in contact is geweest, maar in zwaarte nemen de strafbare feiten niet toe.

Samenvattend kan worden gezegd dat het criminaliteitspatroon van twee van de vijf gezinnen tijdens de begeleiding van GAAF een positieve wending heeft gekregen. De politiecontacten waarbij één van de gezinsleden als verdachte of betrokkene is aangemerkt, zijn afgenomen.

Ook als er gekeken wordt naar het criminaliteitspatroon van de jongeren is er bij de meesten een afname zichtbaar.

Nogmaals wordt op deze plaats opgemerkt dat uit de bovenstaande tabellen geen verregaande conclusies mogen worden getrokken. Het betreft een zeer klein aantal jongeren en gezinnen en de metingen hebben verschillende peilperiodes. Aanbevolen wordt om aan het einde van de experimentele looptijd van GAAF (mei 2006) de recidivemeting te herhalen. Op dat moment zijn er meer respondenten en is de peilperiode ook langer.

8. Stand van zaken na één jaar -voorlopige conclusies-

In dit hoofdstuk wordt één jaar na de start de stand van zaken binnen het project in beeld gebracht. De beantwoording van de onderzoeksvragen staat daarbij centraal.

8.1 De doelgroep van GAAF: kenmerken en ontwikkelingen

De eerste onderzoeksvraag luidt:

Slaagt GAAF er in om haar doelgroep 'zorgwekkende zorgvermijders' te bereiken? Welke factoren spelen daarbij een rol en welke elementen dienen te worden verbeterd c.q. ingebracht? Waarom vallen sommige jongeren en hun gezinsomgeving uit het project?

Vrijwel alle betrokkenen uit het onderzoek geven aan dat de term zorgwekkende zorgvermijders moet komen te vervallen. De term blijkt feitelijk onjuist en roept negatieve associaties op die de doelgroep geen recht doen.

Los van de naamgeving blijkt uit notities en interviews dat de volgende concrete indicatoren bepalend zijn voor de deelname aan GAAF:

- Er is 1 jongere in het gezin, die overlast veroorzaakt in de publieke ruimte.
- Er zijn in het gezin meerdere (jongere) kinderen die risico lopen op problematisch gedrag of dit al vertonen.
- Er is sprake van een meervoudige problematiek
- Er is sprake van een lange hulpverleningsgeschiedenis

Al dan niet ondersteund door praktische betrokkenheid bij het project, geven alle geïnterviewden aan dat GAAF deze doelgroep inderdaad bereikt. Meer concrete houvast bieden de 11 dossiers. In alle gevallen is de directe aanleiding voor aanmelding door de jeugdcoördinator het overlastgedrag van een jongere. Wanneer de dossiers hierop worden nageslagen, kan vastgesteld worden dat behalve dit overlastgedrag, het criminaliteitspatroon veel meer varianten heeft in de sfeer van vermogen en geweld. Uit de politieregistratie blijkt dat, op één na, alle jongeren in de zes maanden voor GAAF verdacht zijn van of betrokken zijn bij één of meerdere feiten. Het betreft dan openbare orde en vernieling, maar ook vermogensdelicten met en zonder geweld en agressie. Daarnaast lijkt het er op dat de jongeren zich eerst bij de politie 'in de picture spelen' door overlast te veroorzaken, maar dat de jongeren al snel overgaan tot ernstige feiten (vermogen met geweld en agressie).¹⁷ Deze delicten vormen dan de directe aanleiding voor een aanmelding bij GAAF.

¹⁷. Een andere mogelijkheid is dat de jongeren omdat ze bekenden zijn van de politie eerder tegen de lamp lopen bij een nieuw feit.

Dat er meerdere gezinsleden bekend zijn bij de politie blijkt uit het feit dat vijf vaders en 8 broertjes als verdachte met de politie in aanraking zijn gekomen in het jaar voorafgaande aan GAAF.

Wat valt er te zeggen over de problematiek van de gezinnen en de jongeren?

De gezinnen 'verdienen' het label multiprobleem. In bijna alle gezinnen is sprake van opvoedingsproblematiek en ook in de relatie tussen (stief-)ouders gaat veel mis. Schoolverzuim en andere schoolproblemen zijn aan de orde van de dag. Ouders tonen weinig betrokkenheid bij zowel het schoolfunctioneren van hun kind, als bij het gedrag daarbuiten. Over de hele linie wordt een gebrek aan ouderlijk toezicht geconstateerd. In vier gezinnen is sprake van ernstige financiële problematiek.

In tegenstelling tot wat vaak voorkomt in de praktijk, zien we dat de doelgroep van GAAF in de loop van het eerste jaar eerder zwaarder wordt dan lichter. De tweede lichter GAAF-gezinnen die in februari 2005 is aangemeld, vertoont een zwaardere problematiek. Er is dus geen sprake van doelgroepafzwakking.

Met het oog op het criterium 'hulpverleningsgeschiedenis' valt moeilijk vast te stellen of hiervan sprake is binnen de gezinnen. Recente informatie is te vinden in de dossiers en geeft er blijk van dat in negen gezinnen sprake is geweest van (hulpverlenings-) contacten met instellingen (maatschappelijk werk, Raad voor de Kinderbescherming, Jeugdzorg). Over een periode van langer dan twee jaar voor GAAF valt weinig te zeggen. Dossiers geven hierover geen uitsluitsel en in interviews met de gezinnen blijkt dat ook de gezinsleden dit niet meer helder op het netvlies hebben.

Drie van de vier uitgevallen gezinnen blijken niet door GAAF te zijn behandeld omdat de verantwoordelijke netwerkpartner hiermee niet heeft ingestemd. Onbekendheid met de aanpak blijkt hieraan ten grondslag te liggen. Slechts in één gezin bleek de verwijzing niet terecht. De jongere veroorzaakte weliswaar problemen, maar het gezin vertoonde voldoende stabiliteit om de problemen het hoofd te bieden. Er zijn geen gezinnen uitgevallen omdat GAAF hen niet heeft weten te motiveren of omdat de gezinnen zich hebben teruggetrokken.

8.2 Positionering van GAAF in het aanbod in Feijenoord

De tweede onderzoeksvraag betreft de positie van GAAF ten opzichte van andere aanpakken en is als volgt geformuleerd:

Waarin onderscheidt GAAF zich van de andere projecten die de laatste jaren in Feijenoord van de grond zijn gekomen en die ook ten doel hebben criminaliteit en overlast van jeugdigen terug te dringen?

Op basis van deskresearch is GAAF afgezet tegen 9 projecten voor overlastgevende jongeren en 8 projecten voor meervoudig problematische gezinnen. Op het VIG na richten al deze aanpakken en projecten zich op de deelgemeente Feijenoord.

Opvallend is de overeenkomst in doelstelling. Bij jeugdigen richt men zich in vrijwel alle projecten op jongeren met politiecontacten die dreigen 'af te glijden' en daarbij problemen hebben met onderwijs, werk en vrije tijd. Bij de gezinaanpakken is meer variëteit in doelstellingen met betrekking tot kindleeftijd en ernst van de problematiek. Vergelijking geeft aan dat de andere projecten vrijwel allemaal een kortere looptijd hebben, zich veelal richten op een deel van de gezinsproblematiek. GAAF kenmerkt zich door integraal, intensief, langlopend en outreachend te werken. Deze kenmerken komen we afzonderlijk tegen bij veel projecten, maar er is geen aanpak die deze in zich verenigt. In dat opzicht is GAAF dus uniek en aanvullend.

Onderscheidt GAAF zich ook in methodisch opzicht? Om deze vraag te beantwoorden, is uitsluitend gekeken naar de methodische voorwaarden die GAAF zichzelf heeft gesteld en is geen inhoudelijke vergelijking gemaakt met de in andere aanpakken gehanteerde methodiek.

De comprehensiviteit van GAAF uit zich, aldus de geïnterviewden, vooral in het langdurige, outreachende en vasthoudende karakter. De lage caseload en de 24-uurs bereikbaarheid worden daarbij veelvuldig genoemd. Gezinswerkers en projectleiding attenderen daarnaast op het brede scala aan doelgerichte, systematische interventies, dat wordt toegepast op meerdere leefgebieden en meerdere gezinsleden.

Uit de dossiers valt deze invalshoek beperkt te herleiden. De gezinswerkers begeven zich hoofdzakelijk op het praktische/organisatorische vlak van bemiddeling, coördinatie, belangenbehartiging en praktische ondersteuning. Dit is een belangrijk aspect omdat in veel gezinnen sprake is van een chaotische – soms crisis- – situatie. Daarnaast zien we dat de gezinswerker zijn informatie- en adviesfunctie ook invult. Gezien de beperkte zelfredzaamheid van de gezinnen zijn dit, zeker in een beginstadium, waardevolle interventies.

Met betrekking tot meer klinisch therapeutische interventies valt het op dat, met uitzondering van een aantal rollenspellen en gedragsmatige veranderingsinterventies, dit type interventie nog niet voldoende tot het professionele repertoire van de gezinswerkers behoort.

Een ander aspect waarop GAAF zich zou kunnen onderscheiden, is het toepassen van drang- en dwangcomponenten.

Alle partijen zijn het er over eens dat binnen de exclusieve –zeer problematische – doelgroep van GAAF enige drang altijd gewenst is. Vooral in de fase van aanmelding en verwijzing, want de gezinnen zullen niet uit zichzelf hulp zoeken. De samenwerking met en introductie van GAAF door de politie wordt als positief en onontbeerlijk ervaren. Het inzetten van GAAF als 'laatste kans' speelt daarbij een rol. De leerplichtamb-

tenaar, het AMK of Jeugdzorg worden ingeschakeld om bij specifieke problemen extra druk uit te oefenen. GAAF als (schorsings-)maatregel behoort in de optiek van de geïnterviewden ook tot de dwangmogelijkheden.

Maar bovenal vindt men, dat het tot de professionele vaardigheden van de gezinswerker behoort om het gezin te motiveren. Verdere drang of dwang moet tijdens het hulpverleningsproces zo veel mogelijk achterwege moeten blijven. In de praktijk blijkt dit als gevolg van de betrokken en vasthoudende houding van de GAAF werkers ook te lukken.

8.3 Effectiviteit na één jaar

De derde onderzoeksvraag hangt samen met de effecten van GAAF en luidt:

Kunnen er op kwalitatief niveau al effecten worden beschreven van GAAF?

Deze vraag is binnen het onderzoek tweeledig opgevat.

Eenzijds is de vraag opgepakt aan welke criteria een project als GAAF moet voldoen om als effectief te worden gekwalificeerd.

Anderzijds is gekeken naar de concrete effecten. Daarbij is opgemerkt dat deze gezien het prille en experimentele stadium nauwelijks voorhanden zullen zijn.

8.3.1 Criteria voor effectevaluatie

Met betrekking tot de meer methodische evaluatiecriteria is aansluiting gezocht bij het programma 'Jeugd terecht' van het Ministerie van Justitie.¹⁸

GAAF heeft in het afgelopen jaar een positieve ontwikkeling doorgemaakt met betrekking tot dossiervorming en opbouw. Verwacht mag worden dat deze kwaliteitsslag wordt doorgezet. Wanneer in de loop van dit jaar ook de methodiek op papier staat, voldoet GAAF in veel opzichten aan de door Justitie voorgestelde effectiviteitscriteria. Het gaat dan vooral om de theoretische onderbouwing, de selectie van de doelgroep en de insteek op gedragsbehandeling met als doel het terugdringen van criminogene risicofactoren en het versterken van protectieve factoren. Wat betreft fasering, intensiteit en duur sluit GAAF ons inziens goed aan bij de problematiek van de doelgroep. Wanneer de verdere systematisering c.q. kwaliteitsslag vorm heeft gekregen, zullen monitoring en evaluatie in de toekomst waarschijnlijk geen problemen opleveren.

8.3.2. Effecten van de interventie

Onderdeel van de evaluatie vormt natuurlijk het directe effect – het resultaat - van de interventie. De deskundigen die meegewerkt hebben aan dit onderzoek geven de volgende 'meetbare' criteria voor een effectiviteitsmeting van GAAF ten aanzien van de doelgroep problematische jongeren en hun gezinnen:

¹⁸. Zie Intermezzo paragraaf 5.4.2

1. afname van het aantal politiecontacten
2. verbetering van schoolprestaties en schoolbezoek
3. verbetering in (kansen op) werk
4. verbetering in de vrijetijdsbesteding
5. verbetering in de gezinsomstandigheden
6. acceptatie van en coöperatie met hulpverleningsinstellingen
7. vermindering problematisch gedrag van zowel de jongere als het gezin
8. toename/instellen toezicht van de ouders
9. realiseren van de (overige) gestelde werkdoelen
10. de mate waarin gezinnen zelf vinden dat hun positie is verbeterd

Met betrekking tot het eerste punt de afname van de politiecontacten is in hoofdstuk 7 beschreven dat deze een zeer voorzichtige, positieve tendens te zien geven. Er valt een jaar na aanmelding een lichte afname in frequentie en in ernst van de delicten te bespeuren bij de jongeren en in mindere mate bij de gezinnen. Het beperkte aantal respondenten en de variatie in peilperiode legitimeren echter geen harde conclusies. Wat betreft de overige factoren is het niet mogelijk gebleken deze te kwantificeren op basis van de dossiers. De looptijd van het project is nog maar kort en op het moment van dit onderzoek was nog geen enkel dossier definitief afgerond. Wel zijn de deskundigen en de gezinnen gevraagd om hun subjectieve visie te geven op de resultaten die door GAAF zijn geboekt. De deskundigen geven aan dat ze positieve resultaten van GAAF verwachten omdat de werkwijze uniek is en veelbelovend. De politie geeft aan dat de gezinnen die wat langer in behandeling zijn merkbaar minder aandacht vragen. De geïnterviewde gezinnen blijken zeer tevreden over de interventies van GAAF. Met name in de gezinnen die al langer begeleid worden, blijken de opvoedingssituatie in het gezin, de onderwijssituatie van de kinderen en de psychische klachten en zelfredzaamheid van de moeders verbeterd.

9. GAAF: Doorgaan op de ingeslagen weg

GAAF heeft in het afgelopen jaar een plaats verworven in Feijenoord. Dit is niet in de laatste plaats te danken aan de grote inzet van de gezinswerkers en de projectleiding. GAAF is in staat gebleken haar doelgroep te bereiken en, ondanks personele tegenslagen, zijn er in vier gezinnen positieve resultaten geboekt en kan de toekomst voor een zevental andere gezinnen er rooskleuriger uit zien.

De werkstructuur van een team van vier á vijf gezinswerkers die intensief samenwerken en gesuperviseerd worden door een gedragsdeskundige in een wekelijks werkoverleg biedt een goede garantie van kwaliteit, handelingsintegriteit en continuïteit in de uitvoering. Uitbreiding van GAAF kan alleen succesvol plaatsvinden als strak de hand wordt gehouden aan deze werkstructuur.

GAAF is op weg om binnen twee jaar een methodiek voor de meest problematische groep kinderen en gezinnen te ontwikkelen en te beschrijven. De titel van dit hoofdstuk geeft al aan dat de onderzoekers van mening zijn dat GAAF moet doorgaan op deze ingeslagen weg.

Om deze ingeslagen weg te ondersteunen zullen in dit hoofdstuk in de vorm van actiepunten nog een zestal - vooral methodische - aanbevelingen worden gedaan.

1. Doelgroepcriteria moeten worden gehandhaafd, waarbij de jeugdcoördinator van de politie zijn sleutelrol blijft vervullen. Om nog beter geïnformeerd op de intake te verschijnen, dienen de Dosa-regisseur en de voorpostfunctionaris van Bureau Jeugdzorg bij de aanmelding een grotere rol te spelen. Op deze wijze kan de gezinsproblematiek, maar ook de hulpverleningsgeschiedenis beter in beeld worden gebracht.
2. De methodische, gefaseerde werkwijze dient strak gevolgd te worden omdat deze een logische lijn volgt en de gezinswerkers houvast biedt. Werkdoelen en daaruit voortvloeiende interventies dienen systematischer te worden geregistreerd. Voor werkdoelen geldt dat zij minder abstract moeten worden geformuleerd.¹⁹ Werkdoelen vormen een belangrijk criterium voor evaluatie, mits zij te objectiveren zijn.
3. Aandachtspunt binnen de vasthoudende en intensieve aanpak is het risico, dat gezinnen de indruk kunnen krijgen dat alles voor hen geregeld wordt. Het plan van aanpak moet hiertegen bescherming bieden. De interventies worden hierin afgebakend, dit bepaalt de grenzen. Ook is het belangrijk reële afbouwcriteria

¹⁹ Om de administratieve werkdruk voor de gezinswerkers te verminderen, dient gekeken te worden naar de mogelijkheden voor secretariële ondersteuning, vooral tijdens het werkoverleg.

te formuleren. Deze maatregelen moeten voorkomen dat een oudere of jongere te afhankelijk wordt van de GAAF-werker.

4. Om comprehensiviteit in beeld te brengen, moeten werkdoel, interventie en leefgebied met elkaar in verband worden gebracht. Ook dit vereist verdere systematisering van het dossier.
5. Met betrekking tot de interventies dienen meer technieken te worden gehanteerd. Met name in klinisch therapeutische zin zouden de gezinswerkers i.c. het team van gezinswerkers over meer alternatieven moeten kunnen beschikken. Deskundigheidsbevordering en training in dit opzicht is derhalve gewenst.
6. Uit de dossiers blijkt dat de expertise van netwerkpartners weinig wordt ingezet en afhangt van de gezinswerker. In het kader hiervan moet GAAF het komende jaar gebruiken om haar samenwerking (nog) verder te intensiveren.

Geraadpleegde bronnen

Acker, J. van. *Ouders en kinderen in conflict. Theorie en praktijk van de hulpverlening aan gezinnen*. Bohn Stafleu Van Loghum, Houtum/Zaventhem 1988

Baartman, H. *Praktischpedagogische thuishulp in bewerkelijke gezinnen*. Bohn Stafleu van Loghum, Houten/Diegem, 1991.

Bransen, E., Planije, M. en Wolf, J.. *'10' Voor toekomst. Een project van het Leger des Heils voor multi-probleemgezinnen*. Trimbos-instituut, Utrecht, 2003.

Coenegracht, A., Maas, V. en Roosma, D. *Intensivering hulpverlening: helpen waar al het andere ophoudt ofwel helpen voor er geholpen kan worden*. In: Praktischpedagogische thuishulp in bewerkelijke gezinnen. Bohn Stafleu van Loghum, Houten/Diegem, 1991.

GGD Rotterdam en Omstreken. *Zorgen voor jezelf, goed voor elkaar. Nota openbare gezondheidszorg Gemeente Rotterdam 2004 – 2006*. Rotterdam 2004.

Ghesquière, P. *Multi-problem gezinnen: problematische hulpverleningsituaties*. Uitgeverij Garant, Leuven-Apeldoorn, 1993.

Hoogendam, S. en E. Vreenegoor. (2002). *Intensief casemanagement & complexe meervoudige problemen*. Uitgeverij Coutinho Bussum.

Leiden, van I.M.G.G. en H. Ferwerda. (2004). *Een integrale aanpak van multiprobleemgezinnen in Enschede. Terugkijken en vooruitzien. Eindrapportage*. Advies- en Onderzoeksgroep Beke,

Paulides, Han. *Jaarrapportage GAAF. Gezinsbegeleiding in Rotterdam*. DSO/SISA. Rotterdam, april 2005.

Programmabureau Veilig. *Veiligheidsindex 2005*. Gemeente Rotterdam, mei 2005.

Vergert, Marleen ten. *Hand in hand in Feijenoord. Naar een effectieve aanpak van hardnekkige probleemjongeren*. DSO/SISA. Rotterdam, 2004.

BIJLAGE 1 Dossier analyse instrument

Kenmerken jongere

1. Persoonsgegevens

	Jongere	biologische vader	biologische moeder
Code	J	Va	Mo
Leeftijd			
Geslacht		X	X
Geboorteland			
Etniciteit			
Gezag berust bij	<ul style="list-style-type: none"> o Ouder(s) o Gezinsvoogdij/jeugdzorg 		

2. Problematiek jongere

*Kruis alle leefgebieden aan waarop zich bij de jongere problemen voordoen. ++ hoofdprobleem
+ subprobleem*

<i>Leefgebied</i>	Score	Toelichting
Opvoeding		
Gezinsrelaties		
Psychische toestand (bv overspannen)		
Gezondheid (bv ver- slaving)		
School		
Werk		
Financiën		
Relaties met vrienden		
Vrije tijd		
Huisvesting		
Huishouding		
Dienst/hulpverlening (bv schuldeisers)		
Politie/justitie		
Overig		

3a. Algemene karakterbeschrijving jongere**3b. Ontwikkelingsanamnese**

Bijzonderheden (geboorte, kinderleeftijd, puberteit & life events)

3c. Cognitieve ontwikkeling

Intelligentie: Begaafd / Hooggemiddeld / Gemiddeld / Laaggemiddeld / Zwakbegaafd / Onbekend

3d. Overige informatie mbt tot persoonlijkheid jongere:

Gezinskenmerken

4. Gezinsstructuur

	Code	Rol in gezin + leeftijd
Gezinssamenstelling to- taal (vanuit perspectief van de jongere = J)	Va: Mo: Kind 1: Kind 2: Kind 3: Kind 4: Kind 5:	Stiefvader / biologische vader Stiefmoeder/ biologische moeder (Stief)broer/zus + jr (Stief)broer/zus + jr (Stief)broer/zus + jr (Stief)broer/zus + jr (Stief)broer/zus + jr
Waar woont jongere?	o	biologische vader en biologische moeder biologische vader biologische moeder biologische vader en stiefmoeder biologische moeder en stiefvader Anders, nl.....
Heeft jongere altijd thuis/in thuissituatie ge- woond	o	Ja Nee,.....

Relatie van vader/moeder	
--------------------------	--

5. Problematiek van het gezin

	code	Problematiek
Problematiek en gezondheid gezinsleden		

6. Problematiek gezin

Kruis alle leefgebieden aan waarop zich bij het gezin problemen voordoen. ++ hoofdprobleem (doelstelling PVA) + subprobleem

<i>Leefgebied</i>	Score	Toelichting (met codes)
Opvoeding		
Gezinsrelaties		
Psychische toestand (bv overspannen)		
Gezondheid (bv verslaving)		
School		
Werk		
Financiën		
Relaties met vrienden		
Vrije tijd		
Huisvesting		
Huishouding		
Dienst/hulpverlening (bv schuldeisers)		
Politie/justitie		
Overig		

Historie tav hulpverlening en politie en justitie

7. Historie politie en/of justitie

Is er door één van de gezinsleden eerder contact met politie/justitie geweest?

Indien duidelijk is of het om een zwaar of licht gewelds- of vermogensdelict gaat, dit aangeven met Z of L in het desbetreffende hokje	Geweld	Vermogen	Openbare orde en overlast	Overig, nl	Straf, nl.	Maatregel, nl.	Tijdstip		
							1 = tijdens Gaaf (va. aanmelding)	2 = tot 2 jr voor aanmelding	3 = langer dan 2 jr geleden
o vader									
o moeder									
o kind nr ..									
o kind nr ..									
Overige opmerkingen mbt politie/justitie:									

8. Historie hulpverleningsinstanties

Is er voor één van de gezinsleden eerdere hulp geweest?

Zo ja, welke instanties?	Hulpvraag en code gezinslid	Reden voor beëindigen behandeling Geslaagd/gefaald, want of andere reden, nl.	Tijdstip 1 = tijdens Gaaf (va. aanmelding) 2 = tot 2 jr voor aanmelding 3 = langer

			dan 2 jr geleden
o Maatschappelijk werk			
o Riagg			
o Jeugdzorg, vrijwillig			
o Jeugdzorg, justitieel/gezinsvoogdij			
o Jeugdzorg, justitieel (reclassering)			
o Nieuwe Perspectieven (NPR)			
o Kernpunt			
o Overig, nl			
Overige opmerkingen mbt hulp- of dienstverlening:			

9. Overige informatie

Aanmelding

10. Aanmelding

Wie heeft gezin aangemeld?

Wie is de betrokken beroepskracht (BK) van GAAF?

Wie zijn de overige contactpersonen?	1.
	2.
	3.
	4.
Dwang, drang, vrijwillig	
Aanleiding voor aanmelding	
Criteria voor wel/niet opnemen gezin (evt. uitsluitingscriteria)	
Motivatie /weerstand van gezin:	
Datum eerste afspraak met gezin	

Plan van aanpak

Doelstellingen: abstracte, globale doelen (bijv. vergroten van vaardigheden)

Werkdoelen: concrete aanpak, toegespitst op een leefgebied.

Interventies: werkelijk, geplande acties.

11a. Doelstellingen

Formuleer de doelstellingen (adhv PVA):	1.
	2.
	3.
	4.

11b. Werkdoelen per leefgebied

Werkdoelen formuleren en aankruisen op welke leefgebieden werkdoelen betrekking hebben

Typen interventie

- Praktische hulp in huis(houding), financieel/juridisch, administratief.
- Materiële hulp (bv schoonmaakproducten)
- Financiële hulp (bv spaargeld)
- Bemiddeling, belangenbehartiging (gesprekken arrangeren en bijwonen)
- Coördineren (aansturen of contact leggen tussen gezin en instanties)
- Therapeutisch
- Crisisinterventie (ambulant ingrijpen bij nood)
- Informatie en advies geven
- Overig, nl

Leefgebied	Werkdoelen	interventies	Type interventie
Opvoeding			
Gezinsrelaties			
Psychische toestand (bv overspannen)			
Gezondheid			

(bv verslaving)			
School			
Werk			
Financiën			
Relaties met vrienden			
Vrije tijd			
Huisvesting			
Huishouding			
Dienst/hulpverlening (bv schuldeisers)			
Politie/justitie			
Overig			

12. Tijdsfad werkdoel en interventie per leefgebied

Per cel aantal werkdoelen(=W) en interventies(=I) vermelden

leefgebied	Tijdstip van werkdoelen en interventies vanaf aanmelding											
	0-2 mnd		2-4 mnd		4-6 mnd		6-8 mnd		8-10 mnd		Anders,	
	W	I	W	I	W	I	W	I	W	I	W	I
Opvoeding												
Gezinsrelaties												
Psychische toestand (bv overspannen)												
Gezondheid (bv verslaving)												
School												
Werk												
Financiën												
Relaties met vrienden												
Vrije tijd												
Huisvesting												
Huishouding												
Dienst/hulpverlening (bv schuldeisers)												
Politie/justitie												
Overig												

13. Prioritering doelstellingen

Welke prioriteit is er uit- Hoogste prioriteit

eindelijk aan de doelstellingen gegeven? Eigen overall interpretatie	
	Laagste prioriteit

Fasering begeleiding

14. Contactfrequenties en aard contact met gezin

Adhv informatie uit contactverslagen. Contacten op datum vermelden

	Telefonisch	Face-to-face
Datum aanmelding		
Fase 1: Aanmelding en intake (ong. 1-2 weken)		
Fase 2: Observeren en inventariseren (ong. 4-6 weken)		
Fase 3: Analyseren en diagnostiseren (ong. 2-3 weken)		
Fase 4: Intervenieren (ong. 10 maanden)		
Fase 5: Afbouwen en evalueren (ong. 1-3 maanden)		
Fase 6: Follow-up (ong. 1-3 uur per follow-up)		
Knelpunten tijdens begeleiding (denk ook aan 4 voorwaarden voor hv) of ingrijpende gebeurtenissen		

Positieve aspecten tijdens begeleiding (denk ook aan 4 voorwaarden voor hv)	
---	--

<i>Voorwaarden voor hulpverlening:</i>	
1.	T.a.v. inhoud en vorm: veelomvattend en intensief. Direct, vasthoudend en langdurig. Mogelijkheden om cliënt te motiveren, bijv door drang- en dwangmiddelen.
2.	Tav. houding en vaardigheden werkers: eigenschappen vasthoudend, optimistisch, lef, systematiek e.d.
3.	T.a.v. contacten met partners: korte lijnen met netwerkpartners, goede contacten met instanties, goede kennis van sociale kaart.
4.	T.a.v. aansturing, monitoring en evaluatie: centrale inhoudelijke aansturing en monitoring van activiteiten en gezinnen.

Resultaten

15. Behaalde resultaten per leefgebied

Score op eigen overall interpretatie:

- + = vooruitgang
0 = gelijk gebleven
- = achteruitgang

<i>Leefgebied</i>	Score	Toelichting
Opvoeding		
Gezinsrelaties		
Psychische toestand (bv overspannen)		
Gezondheid (bv verslaving)		
School		
Werk		
Financiën		
Vrije tijd		
Huisvesting		
Huishouding		
Dienst/hulpverlening (bv schuldeisers)		
Politie/justitie		
Overig		

16. Risicofactoren:

<i>Apart beschrijven adhv voorafgestelde risicofactoren in PVA en eigen beoordeling eindsituatie</i>	

Oordeel dossier

17. Persoonlijk oordeel over het dossier:

	Zeer slecht	Slecht	matig	goed	Zeer goed
Structuur					
Volledigheid					
helderheid					
Overige opmerkingen over dossier					

Rijkade 84
6811 HD Arnhem
tel 026 - 443 86 19
fax 026 - 442 28 12

info@beke.nl
www.beke.nl